

Српско археолошко друштво

Завод за заштиту споменика
културе Крагујевац

СРПСКО АРХЕОЛОШКО ДРУШТВО

XXXVII СКУПШТИНА И ГОДИШЊИ СКУП

Крагујевац, 9. - 11. октобар 2014. године

Програм, извештаји и апстракти

Крагујевац 2014

XXXVII скупштина и годишњи скуп Српског археолошког
друштва финансиран је средствима Министарства
просвете, науке и технолошког развоја Републике
Србије и Града Крагујевца

Организациони одбор скупа

Славица Ђорђевић, помоћник градоначелника Крагујевца за област
заштите културне баштине и уређивање града

Марко Грковић, директор Завода за заштиту споменика културе,
Крагујевац

Марија Каличанин-Крстић, Завод за заштиту споменика културе,
Крагујевац

Мр Војислав Филиповић, секретар Српског археолошког друштва

Др Дубравка Николић, потпредседница Српског археолошког друштва

Мр Гордана Гаврић, Управни одбор Српског археолошког друштва

Др Емина Зечевић, Управни одбор Српског археолошког друштва

Научни одбор скупа

Проф. Др Душан Михаиловић, Филозофски факултет, Београд

Др Драгана Антоновић, Археолошки институт, Београд

Др Наташа Миладиновић-Радмиловић, Археолошки институт, Београд

Др Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

Др Дејан Радичевић, Филозофски факултет, Београд

Мр Адам Црнобрња, Народној музеј, Београд

Приредили: Војислав Филиповић и Драгана Антоновић

Издавач: Српско археолошко друштво, Београд и Завод за заштиту споменика
културе Крагујевац

За издавача: Драгана Антоновић и Марко Грковић

Штампа: ЕМЦ Крагујевац

Тираж: 150

Бесплатан примерак

ISBN

ЧЕТВРТАК 9. ОКТОБАР 2014.

од 10h Пријављивање учесника, **СВЕЧАНА САЛА СКУПШТИНЕ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА**, Трг Слободе 3 Уплата обавезне котизације од 2.000 дин. за учеснике који нису чланови САД и 1.500 дин. за заједничку вечеру, преузимање штампаног материјала

12h **Свечано отварање са уводним рефератом СВЕЧАНА САЛА СКУПШТИНЕ ГРАДА КРАГУЈЕВЦА**

Поздравна реч:

Саша Миленић, председник Скупштине Града

Славица Ђорђевић, помоћник градоначелника за заштиту културне баштине

Марко Грковић, директор Завода за заштиту споменика културе Крагујевац

др Драгана Антоновић, председница САД

Коктел

13h Марко Грковић, Марија Каличанин-Крстић и Бојана Шаренац, Завод за заштиту споменика културе Крагујевац, **ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА НА ТЕРИТОРИЈИ КРАГУЈЕВЦА И ОКОЛИНЕ**

16–20h **Рад по секцијама и сесијама**

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, В. Филиповић)

16h - Стара скупштина (сала 1)

V. Dimitrovska, I. Milevski, IDENTIFICATION OF THE ANCIENT MINES AND QUARRIES FOR SHIPPING STONE TOOLS IN PREHISTORIC MACEDONIA

Д. Антоновић, ЗЕЛЕНИ ПЕРИОД НЕОЛИТА: НАЈАВА МЕТАЛУРГИЈЕ ИЛИ САМО НЕОЛИТСКА МОДА?

Ј. Шарић, СИРОВИНЕ КОРИШЋЕНЕ ЗА ИЗРАДУ ОКРЕСЕНИХ АРТЕФАКАТА НА ЛОКАЛИТЕТУ МАСИНСКЕ ЊИВЕ

Р. Балабан, ПРЕДМЕТИ ОД АЛАБАСТЕРА У ВИНЧАНСКОЈ КУЛТУРИ

17-17,30h Дискусија / Discussion

В. Вучковић, И. Јовановић, Д. Петрашиновић, ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ МАКРОПЕТРЛОШКЕ АНАЛИЗЕ КАМЕНОГ МАТЕРИЈАЛА СА ЛОКЛИТЕТА РУДНА ГЛАВА

А. Булатовић, В. Филиповић, В.П. Петровић, ПОЗНОНЕОЛИТСКИ ОБЈЕКАТ СА ЛОКАЛИТЕТА *TIMACUM MAIUS* КОД СВРЉИГА, ИСКОПАВАЊА 2009. И 2013. ГОДИНЕ

В. Колџић, АЛАТКЕ ОД РОГА ИЗ ЈЕДНОГ СПЕЦИФИЧНОГ КОНТЕКСТА СА ВИНЧЕ

И. Атанасова, ЕНЕОЛИТСКА НАЈАЗИШТА У ИСТОЧНОМ ДЕЛУ Р. МАКЕДОНИЈЕ

18,30-19h Дискусија / Discussion

А. Манић, ЕНЕОЛИТСКА БАКАРНА СЕКИРА ИЗ ЗАВИЧАЈНЕ МУЗЕЈСКЕ ЗБИРКЕ У ДИМИТРОВГРАДУ

D. Vajzović, NEKOLIKO NEOBJAVLJENIH KERAMIČKIH PREDMETA IZ ZBIRKE ZAVIČAJNOG MUZEJA TRAVNIK

A. Sejfuli, BRONČANODOBNI GROB SA LOKALITETA POTKRAJ KOD TRAVNIKA

B. Филиповић, В. Танасић, НАЛАЗ МАЧА СА ПУНОЛИВЕНОМ ДРШКОМ (RIGSEE) ИЗ ОКОЛИНЕ ЉУБОВИЈЕ

20h Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, А. Црнобрња)

16h - Стара скупштина (сала 2)

D. Vajzović, PRELIMINARNI REZULTATI ISTRAŽIVANJA ANTIČKOG LOKALITETA ĐELILOVAC KOD TRAVNIKA, VIN

A. Sejfuli, PLOČICA SA PRIKAZOM KULTA DUNAVSKOG KONJANIKA SA LOKALITETA ĐELILOVAC KOD TRAVNIKA

V.P. Petrović, V. Filipović, *TIMACUM MAIUS* (NIŠEVAC): ROMAN BATHS, EXCAVATIONS 2012 AND 2013

M. Јовичић, Б. Миловановић, РИМСКА ЦИГЛАРСКА ПЕЋ СА ИСТОЧНЕ НЕКРОПОЛЕ ВИМИНАЦИЈУМА

A. Алексић, МЕДИЈАНА ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА 2013 - ПРЕЛИМИНАРНИ ИЗВЕШТАЈ

P. Арсић, КАСНОАНТИЧКИ СТАМБЕНИ ХОРИЗОНТ У УТВРЂЕЊУ ЈЕРИНИН ГРАД- БРАНГОВИЋ

17,30-18h Дискусија / Discussion

Љ. Васиљевић, С. Рутић, ЈАМА СА РАНОВИЗАНТИЈСКОГ УТВРЂЕЊА УКОСА У ГРАД СТАЛАЋУ

V. Žigić, RIMSKI BODEŽ IZ UTVRĐENJA U MAK LJENOVCU KOD DOVOJA

M. Вујовић, Ј. Давидовић, О ЈЕДНОМ ВРХУ ЗАПАЉИВЕ СТРЕЛЕ ИЗ МУЗЕЈА СРЕМА

П. Пејић, ПОЧЕТНИ ДЕО НАТПИСА СПОМЕНИКА ИЗ ВЕЛИКОГ СУВОДОЛА КОД ПИРОТА ПОСВЕЋЕН ЗЕВСУ И ХЕРИ

С. Стојановић, МЕЗИЈСКА ФЛОТА (CLASSIS FLAVIA MOESICA) И ПРОВИНЦИЈА ГОРЊА МЕЗИЈА

19h Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Радичевић)

16h - Народни музеј Крагујевац, Михајлов конак

Г. Гаврић, Д. Рашковић, Д. Булић, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА ГРАДАЦ У СЕЛУ ГОРЊЕ ЛЕВИЋЕ ПОД КОПАОНИКОМ

И. Живаљевић, Н. Марковић, М. Максимовић, РИБА НА СТУДЕНИЧКОЈ ТРПЕЗИ: АРХЕОЗООЛОШКА И ПИСАНА СВЕДОЧАНСТВА

А. Јашаревић, С. Антић, АРХЕОЛОШКО ИСТРАЖИВАЊЕ ЛОКАЛИТЕТА ЦРКВИНА, ГЛАСИНАЧКО ПОЉЕ 2013. Г.

17h Дискусија / Discussion

Г. Симоновић, АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА ПРИЗРЕН КОД МРКОЊИЋ ГРАДА, 2011–2013. ГОДИНЕ

А. Sejfuli, ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA SREDNJOVJEKOVNIH NEKROPOLA NA PODRUČJU OPĆINE TRAVNIK, BiH

D. Vajzović, LUKSUZNI NALAZI IZ SREDNJOVJEKOVNIH NEKROPOLA SA SARKOFAZIMA U SREDNJOJ BOSNI

Д. Медин, МОГУЋНОСТИ (АРХЕОЛОШКИХ) ИСТРАЖИВАЊА КАСТЕЛА И ЛАЗАРЕТА У ПЕТРОВЦУ НА МОРУ

18,30h Дискусија / Discussion

ПЕТАК 10. ОКТОБАР 2014.

9–15h Рад по секцијама, сесијама и презентација постера

СЕКЦИЈА ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

(секција, Д. Михаиловић)

9-11h - Стара скупштина (сала 1)

T. Hauck, THE MIDDLE TO UPPER PALAEOLITHIC TRANSITION IN CENTRAL EUROPE

D. Borić, RECENT RESEARCH ON THE MIDDLE–UPPER PALAEOLITHIC TRANSITIONAL INTERVAL IN THE DANUBE GORGES AREA AND ITS HINTERLANDS

T. Dogandžić, G. Daković, S. McPherron, D. Mihailović, NEW RESEARCH ON THE PALEOLITHIC IN EASTERN SERBIA: RESULTS OF TEST EXCAVATIONS IN THE RESAVA VALLEY, POMORAVLJE

S. Kuhn, D. Mihailović, THE SOUTHEAST SERBIA PALEOLITHIC PROJECT: AN INTERIM REPORT

D. Mihailović, B. Mihailović, REGIONAL DIFFERENTIATION IN THE AURIGNACIAN OF SOUTH PANNONIA AND NORTH BALKANS

Милица Лопичић, ОКРЕСАНЕ КАМЕНЕ АЛИТКЕ СА ТРАНСВЕРЗАЛНОМ СЕЧИЦОМ У МЕЗОЛИТУ БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА

Дискусија / Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ
(секција, Н. Миладиновић-Радмиловић)
9-11h - Стара скупштина (сала 2)

P. Radović, S. Alaburić, Z. Marković, S. Vlastić, Beograd, THE LATE MIOCENE FOSSIL PRIMATES FROM VELES (REPUBLIC OF MACEDONIA)

М. Ђурић, К. Ђукић, ФИЗИЧКО-АНТРОПОЛОШКА АНАЛИЗА ОСТЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА СА ЛОКАЛИТЕТА АЈМАНА

С. Стојановић, МОГУЋИ НАЧИНИ ЛЕЧЕЊА УШНИХ ОБОЉЕЊА НА ПРИМЕРУ НИЖИХ ДРУШТВЕНИХ СЛОЈЕВА У СИРМИЈУМУ

Т. Павловић, М. Дакић, К. Ђукић, ПИТАЊЕ УПОТРЕБЕ КОШТАНОГ ПРАХА У МЕДИЦИНСКЕ СВРХЕ КОД АВАРА

Н. Димовски, БИПАРТИЦИЈА OS CUNEIFORME MEDIALE И OS NAVICULARE SECUNDARIUM – УЧЕСТАЛОСТ У ОКВИРУ ОМОЉИЧКЕ СЕРИЈЕ XII–XIII ВЕКА

Д. Гомбош, ОСТЕОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛ ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У СМЕДЕРЕВСКОЈ ПАЛАНЦИ. АНТРОПОЛОШКА ОБРАДА СКЕЛЕТА СА ЛОКАЛИТЕТА “МЕДВЕДЊАК” КОД СМЕДЕРЕВСКЕ ПАЛАНКЕ

Н. Марковић, С. Богдановић, САХРАНА КОЊА НА КАСНОАНТИЧКОЈ НЕКРОПОЛИ ДАВИДОВАЦ - ГРАДИШТЕ

С. Витезовић, УПОТРЕБА МАРИНСКИХ ШКОЉКИ КАО СИРОВИНА У ПРАИСТОРИЈИ БАЛКАНА – ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ И МОГУЋНОСТИ ЗА ДАЉА ИСТРАЖИВАЊА

С. Popova, USE OF PINIA (PINUS PINEA) – FOR FOOD OR RITUAL?

Дискусија /Discussion

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ
СЕСИЈА: МЕТОДОЛОШКЕ, КОМПАРАТИВНЕ И
РЕКОНСТРУКТИВНЕ СТУДИЈЕ ЖИВОТА У ПРОШЛОСТИ

(сесија, Н. Миладиновић-Радмиловић, С. Витезовић)

11h - Стара скупштина (сала 2)

Н. Миладиновић-Радмиловић, А. Капуран, Н. Вуковић, РЕКОНСТРУКЦИЈА ФУНЕРАЛНЕ ПРАКСЕ НА ОСНОВУ СПАЉЕНИХ ЉУДСКИХ ОСТАКА НА НЕКРОПОЛАМА УРНЕНФЕЛДЕР КУЛТУРЕ У СРБИЈИ

Д. Вуловић, Д. Бизјак, АНАЛИЗЕ ХЕМИЈСКИХ ЕЛЕМЕНАТА И СТАБИЛНИХ ИЗОТОПА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У БИОАРХЕОЛОГИЈИ

Д. Вуловић, Д. Бизјак, ДРЕВНА ДНК У АНТРОПОЛОГИЈИ: МЕТОДИ И ПРИМЕНА

В. Бикић, Н. Миладиновић-Радмиловић, ВОЈНИК ИЛИ СВЕШТЕНИК: СЛУЧАЈ ГРОБА СА БЕОГРАДСКЕ ТВРЂАВЕ

Ј. Булатовић, С. Витезовић, МОГУЋНОСТ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ СТАРИХ ЗБИРКИ ФАУНЕ И КОШТАНИХ АЛАТКИ

Д. Милановић, НАСЕЉА, РЕСУРСИ И ЕКОНОМИЈА У КАСНОМ НЕОЛИТУ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ

С. Петковић, Ж. Темерински, РИМСКА КОШТАНА ОПЛАТА ДРВЕНОГ КОВЧЕГА ИЗ ДАВИДОВЦА КОД ВРАЊА. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА, КОНЗЕРВАЦИЈА И РЕКОНСТРУКЦИЈА

Дискусија / Discussion

**СЕСИЈА: УНИШТАВАЊЕ АРХЕОЛОШКЕ
БАШТИНЕ У СРБИЈИ**

(сесија, Адам Н. Црнобрња)

11-15h - Позориште за децу Крагујевац - Дом самоуправљача

М. Каличанин-Крстић, М. Грковић, П. Вукашиновић, ПРОБЛЕМ УНИШТАВАЊА АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА, ЛОКАЛИТЕТА И ПОКРЕТНОГ АРХЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА НЕЛЕГАЛНИМ ИСКОПАВАЊИМА

Ј. Кузмановић-Цветковић, УНИШТАВАЊЕ АРХЕОЛОШКЕ БАШТИНЕ У ТОПЛИЧКОМ КРАЈУ

В. Филиповић, В.П. Петровић, УНИШТАВАЊЕ АРХЕОЛОШКИХ ЛОКАЛИТЕТА У ОБЛАСТИ СВРЉИГА

М. Лазић, РИМСКИ ПУТ (*VIA MILITARIS*) И МАЛО КАЛЕ КОД ДИМИТРОВГРАДА – ПРИМЕР ДЕВАСТАЦИЈЕ ЗАШТИЋЕНИХ АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА НА КОРИДОРУ Е-80

П. Пејић, ОД ПОП МАРТИНА ДО ТРОКУТА И КРИКОВА У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ

В. Видосављевић, ДЕВАСТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА НА ПОДРУЧЈУ НОВОГ ПАЗАРА, СЈЕНИЦЕ И ТУТИНА

12,30-13h **Дискусија / Discussion**

V. Koldžić, PROPADANJE LOKALITETA U OPŠTINI STARA RAZOVA

Б. Племић, ЕДУКАЦИЈА МЛАДИХ КАО НЕОПХОДАН УСЛОВ ПРЕВЕНЦИЈЕ И ОЧУВАЊА АРХЕОЛОШКЕ БАШТИНЕ У СРБИЈИ

N. Ćosić, GUBITAK VREDNOSTI KAO VID UNIŠTAVANJA ARHEOLOŠKIH LOKALITETA

Т. Бенцаревић, ПРЕДЛОГ МЕРА ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Т. Чершков, А. Алексић, УНИШТАВАЊЕ АРХЕОЛОШКИХ НА-
ЛАЗИШТА НЕКИ ПРИМЕРИ СА ТЕРИТОРИЈЕ ЗЗСК НИШ

А.Н. Црнобрња, СИЗИФ ЈЕ ИМАО САМО ЈЕДАН КАМЕН –
НЕСТАЈАЊЕ ПРОШЛОСТИ И ЧУВАРИ АРХЕОЛОШКОГ
НАСЛЕЂА У СРБИЈИ

14,30h **Дискусија / Discussion**

ПОСТЕР СЕСИЈА: ...ОВДЕ ЈОШ НЕКО КОПА...

17h **ОДРЖАВАЊЕ XXXVI РЕДОВНЕ СКУПШТИНЕ САД**
Позориште за децу Крагујевац - Дом самоуправљача

20h Заједничка вечера - Хотел Крагујевац

СУБОТА 11. ОКТОБАР 2014.

10h Излети у договору са домаћином скупа

Екскурзија: Средњовековни град Борач

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ УПРАВНОГ ОДБОРА ОД ЈУНА 2013. ДО МАЈА 2014. ГОДИНЕ

Управни одбор Српског археолошког друштва наставио је, и у претходном периоду, са својим редовним активностима, тежећи да, пре свега, обезбеди редовно излагање Гласника САД и одржавање годишњих скупова Друштва. Стога су на четири одржане седнице УО у претходном периоду ово биле главне теме.

Ове 2014. године навршава се 30 година од почетка излагања Гласника Српског археолошког друштва, па је Управни одбор желео да овај јубилеј обележи тридесетом свеском свог гласила. Нажалост, у тој тежњи није успео и поред великих напора редакције и уредника Гласника да постигне редовност у излагању. Застој настао пре неколико година, као резултат персоналних неслагања у друштву, још увек има своје последице. Публиковање свеске 28 Гласника САД чланови Управног одбора су оценили као велики успех, пошто је и овај број нашег гласила изашао без адекватне финансијске помоћи надлежних министарства, захваљујући само чланарима савесних чланова Друштва и великим трудом редакције Гласника. На срећу, свеска 29 Гласника изаћи ће у току ове године, захваљујући, пре свега, средствима Министарства културе и информисања Републике Србије.

Упркос хроничном недостатку финансијских средстава Српско археолошко друштво може да се похвали повећаном издавачком делатношћу у претходном периоду. Између две скупштине, 2013. године, изашла су два тематска зборника у којима су објављени радови изложени на 35. Годишњем скупу САД у Ваљево 2012. године: 1. *Резултати нових археолошких истраживања у северозападној Србији и суседним територијама; Симпозијум, Српско археолошко друштво, Ваљево 24-26. мај 2012. године*, (уредници Р. Арсић, В. Филиповић, Д. Антоновић), у издању Завода за заштиту споменика културе из Ваљева и Српског археолошког друштва и 2. *Bioarheologija na Balkanu: bilans i perspektive*, уреднице Н. Миладиновић-Радмиловић и Селена Витезовић, издање Српског археолошког друштва и Блага Сирмијума из Сремс-

ке Митровице. Друштво ће наставити са публиковањем монографија и тематских зборника и у наредном периоду, па се овом приликом позивају аутори да дају своје прилоге.

Скупом у Новом Саду, на коме је учествовао велики број стручњака из земље и света, о чему је било више речи у извештају Управног одбора за претходни период од јуна 2012. до маја 2013. (*Српско археолошко друштво, XXXVI Скупштина и годишњи скуп, Нови Сад, 30. мај – 1. јун 2013: програм, извештаји и апстрактни*, Београд, Нови Сад 2013: 14–16), Српско археолошко друштво је радно обележило 130 година постојања. Према оцени учесника, скуп је био врло успешан, на њему су презентовани многи занимљиви резултати и научни погледи, а на 36. Годишњој скупштини изнети су конструктивни предлози у ком правцу треба усмерити активности нашег удружења (записник са 36. Скупштине САД објављен је у овој свесци). За успешну организацију скупа у Новом Саду велику заслугу има Музеј Војводине и наше колеге из Новог Сада, на чему им Српско археолошко друштво још једном захваљује. Финансијску подршку овом скупу пружило је и Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

После неизвесности која је настала након Скупштине у Новом Саду на којој се нико није пријавио за домаћина скупа у 2014. години, организацију 37. Годишњег скупа и скупштине САД преузео је, почетком ове године, Завод за заштиту споменика културе у Крагујевцу. На скупу ће бити презентовани бројни научни и стручни радови у оквиру пет секција друштва (Секција за палеолит и мезолит, Секција за праисторијску археологију, Секција за класичну археологију, Секција за средњовековну археологију и Биоархеолошка секција), а посебна пажња ће бити посвећена све већем проблему уништавања археолошке баштине у Србији. Идеја о организацији посебне сесије која би имала за тему поменути проблем настала је из иницијативе чланова САД изнете на 36. Годишњој скупштини у Новом Саду да се направи списак проблема на које се наилази приликом девастирања археолошких локалитета и преглед стања у којима се налазе оштећени или

уништени локалитети, који би се, затим, доставио надлежним органима и медијима.

Уништавање археолошке баштине ископавањима аматера и ловаца на антиквитете представља велики проблем српске археологије. У томе предњачи удружење „Архео-аматери Србије“ које је, недавно, основало чак и „чуварску службу“ која надгледа незаштићене археолошке локалитете и наводно их штити од илегалног ископавања. Деловање ове „службе“ у потпуној је супротности за законом, на шта наше Друштво упозорило медије који су пре извесног времена угостили представнике удружења „Архео-аматери Србије“ и хвалили њихов рад. Да би се стало на пут све већем броју таквих „чуварских“ активности поменутог удружења, Српско археолошко друштво је, крајем марта 2014., послало предлог и молбу Народном музеју у Београду да, као централна музејска институција и институција за заштиту покретног археолошког наслеђа упути допис Министарству унутрашњих послова Републике Србије у коме би се затражило да све полицијске управе буду обавештене о незаконитим странама рада удружења „Архео-аматери Србије“ као и њихове „чуварске службе“, али исто тако да о овом проблему упозна и територијално надлежне музеје и замоли их да дописом обавесте локалне полицијске управе о незаконитим странама рада удружења „Архео-аматери Србије“. Народни музеј у Београду се сложио са овом иницијативом, те су упућени одговарајући дописи Министарству унутрашњих послова и територијално надлежним музејима широм Србије.

Представници Управног одбора Друштва, као једне од организација цивилног друштва, су узели учешће на скупу „Увод у процес преговора о приступању Европској унији и улога цивилног друштва – преговарачка поглавља 25 (наука и истраживање) и 26 (образовање и култура)“ одржаном 5. марта 2014. године у Палати „Србија“ у организацији Канцеларије за сарадњу са цивилним друштвом Владе Републике Србије. На скупу је било речи о улози цивилног друштва у процесу приступања Европској унији, дат је преглед законодавства ЕУ у оквиру преговарачких поглавља 25 и

26 и улога организација цивилног друштва у праћењу политика у поменутиим областима. Након овог скупа утисак наших представника је да САД може да пружи значајан допринос у законским регулативама у процесу преговора у оквиру поглавља 26 које се тичу очувања културне баштине у Србији, али и оне која је после распада Југославије остала ван ње.

Неким проблемима изнетим на претходној 36. Годишњој скупштини Управни одбор није могао да се бави из објективних разлога, пре свега због ограничених људских капацитета. Тако је питање поновног покретања *Археолошког прегледа* и даље остало отворено до неке боље прилике. Али је зато Друштво добило свој веб-сајт, који је израдио наш члан Александар Сајдл из Новог Сада, на коме ће САД представљати своје активности. Још један успех нашег Друштва је Иницијатива Канцеларије за Косово и Метохију за формирање Радне групе за бригу о културном наслеђу на Косову и Метохији у оквиру Договора о имплементацији Бриселског споразума, која је оформљена након апела САД упућеном Националном савету за културу поводом објављивања Археолошког водича Косова од стране актуелних власти у Приштини. Нашем апелу се придружило и Одељење ликовне и музичке уметности Српске академије наука и уметности. Један од чланова ове радне групе је и мр Војислав Филиповић, секретар Српског археолошког друштва. Задатак Радне групе био би да у што краћем року направи нацрт пројекта за утврђивање стања у коме се налази културна баштина на Косову и Метохију, а коначни циљ је израђивање јединствене документације о српском културном наслеђу у овој бившој српској покрајини.

И на крају, Управни одбор Српског археолошког друштва захваљује Заводу за заштиту споменика културе и Народном музеју у Крагујевцу на организацији 37. Годишњег скупа и скупштине САД – највећем овогодишњем окупљању археолога у Србији.

Драгана Антоновић
Председница Српског археолошког друштва

ИЗВЕШТАЈ О ФИНАНСИЈСКОМ ПОСЛОВАЊУ СРПСКОГ АРХЕОЛОШКОГ ДРУШТВА

За период од 1.1. до 31.12.2013. године

Приходи:

1. Министарство просвете, науке и тех. развоја.....	150.000
2. Приходи од камате	801,31
3. Чланарине	114.600
4. Приходи од продаје часописа.....	11.193,70
Укупно	276.595,01

Расходи:

1. Канцеларијски материјал.....	2.029
2. Штампa „Гласник САД“, плакати, роковници,.....	257.319,60
3. Банкарска провизија	6.266,46
4. Путне дневнице.....	13.779,87
5. Ауторски хонорари	131.618,53
6. Остали ситни трошкови.....	7.354,00
Укупно.....	418.367,46

Мањак прихода у 2013. год..... 141.772,45

Салдо на рачуну 01.01.2013.

(средства пренета из претход. година)..... 156.420,04

Салдо за пренос у наредни период..... 14.647,59

Подносилац извештаја
Маја Јовановић

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ

На скупу Српског археолошког друштва у Новом Саду 2013. године, у оквиру Секције за палеолит и мезолит, представљени су реферати који су се односили на текућа истраживања палеолита и мезолита у Србији и Црној Гори, као и на експериментална и теоријско-методолошка проучавања технологије окресивања. У другој половини 2013. године и у првој половини 2014. године, обављене су консултације у вези са реализацијом више међународних пројеката. Истраживања су била усмерена на а) проучавања еволуције човека и прелаз из доњег у средњег палеолит, б) сагледавање културних и друштвених интеракција на прелазу из средњег у горњи палеолит и в) на технолошке, економске и друштвене промене у касном горњем палеолиту и мезолиту.

Посебна пажња посвећена је координацији међународних пројеката који се баве појавом горњег палеолита у југоисточној Европи. У том циљу обављене су припреме за организовање сесије о новијим истраживањима раног горњег палеолита у јужној Панонији и на централном Балкану.

Душан Михаиловић
председник Секције за палеолит и мезолит САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни годишњи састанак Секције за праисторијску археологију одржан је током годишњег скупа САД у Новом Саду 31. маја 2013. године. Том приликом представљено је десет реферата, а састанку секције присуствовало је око 25 колега. На овом месту треба истаћи и то, да је скоро половина излагача била из бивших југословенских република и да је овај састанак по тој „шаренилости“ заличио на скупове САДЈ. С обзиром на то да је приказано прегршт нових података, да су вођене корисне и смислене дискусије, те размењена стручна литература и успостављени лични контакти, јасно је да овакву праксу треба наставити и даље и, уколико је то могуће, интензивирати заједничке скупове. Нагласио бих и то да су на скупу у Новом Саду били присутни археолози из свих бивших југословенских република, што посебно радује и обећава квалитет будућих скупова Српског археолошког друштва.

Као резултат рада наше Секције, а у сарадњи са Заводом за заштиту споменика културе Ваљево, изашло је посебно издање *Резултати нових археолошких истраживања у северозападној Србији и суседним територијама*, где је презентовано укупно 20 реферата домаћих и страних учесника.

Војислав Филиповић
председник Секције за праисторијску археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Током протеклих годину дана одржана су два састанка Секције за класичну археологију. Први је одржан 31. маја 2013. године у Новом Саду, у оквиру XXXVI Скупштине и годишњег скупа Српског археолошког друштва. Раду секције је присуствовало двадесетак колега а од пријављених девет реферата излагано је седам. Након излагања реферата и дискусије о њима, повео се и разговор о ауторским правима у археологији. Закључено је да би на Скупштини друштва требало изнети идеју о покретању иницијативе ка надлежним министарствима ради регулисања ауторских права у археологији (руковођење теренским истраживањима и публикавање). На жалост, на самој Скупштини разматрање ове теме није успело да дође на ред.

Након више година поново је одржан и самостални Годишњи скуп Секције за класичну археологију, 29. новембра 2013. године у Шиду. Домаћини скупа били су нам наш колега Радован Сремац и Народна библиотека Симеон Пишчевић, у оквиру које се однедавно налази и археолошка збирка. На овом скупу рад се одвијао у оквиру две тематске сесије: *Античка секција – редовни радови* (А.Н. Црнобрња) и *Римска војска и наоружање у Илирику* (М. Вујовић). Било је пријављено укупно 18 излагања од стране 20 учесника из Србије, Босне и Херцеговине, Словеније и Хрватске. На самом скупу било је присутно 25 колега а изложено је 13 реферата. За ту прилику објављен је и зборник апстраката *Српско археолошко друштво – Годишњи скуп Секције за класичну археологију* (ISBN 978-86-913229-5-3).

Адам Н. Црнобрња
председник Секције за класичну археологију

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ СЕКЦИЈЕ ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

Редовни јесењи састанак Средњовековне секције одржан је 31. октобра и 01. новембра 2013. године у Врбасу. Домаћин скупа била је Музејска збирка Културног центра Врбас. Према раније установљеном програму, како је то већ уобичајено, предвиђено је да први дан буде посвећен стручним рефератима и радном састанку Секције, док је за други дан планиран обилазак Врбаса и околине. Састанак је окупио 30 колегиница и колега из различитих делова Србије.

Након поздравне речи домаћина и уводних реферата В. Гргуновић (Музејска збирка Врбас) посвећеног историјату истраживања средњовековних налазишта у околини Врбаса, наступила је посебна гошћа прошлогодишњег састанка, колегиница С. Горјанове из Археолошког института БАН у Софији, која је говорила о резултатима најновијих истраживања Великог Преслава и великим заштитним ископавањима спроведеним последњих година у централним деловима Софије. Потом се приступило се рефератима посвећеним актуелним истраживањима на пољу средњовековне археологије у Србији. Прва је наступила В. Танасић (Мали Зворник) са прелиминарним извештајем о пробним ископавањима раносредњовековног утврђења на локалитету Орловине у Малом Зворнику. С. Трифуновић (Музеј Војводине Нови Сад) информисао је о наставку истраживања раносредњовековног локалитета у Падеју, док је М. Бугар (Народни музеј Крушевац) известио о истраживањима средњовековног хоризонта на локалитету Бедем – Маскаре код Крушевца. О актуелним истраживањима на северу Бачке (локалитети Капоња – Таванкут и Манастириште – Мајдан говорила је Н. Димовски (Градски музеј Суботица), док је В. Миливојевић (Народни музеј Аранђеловац) реферисао о резултатима почетних радова на истраживању манастира Ђурине ћелије на планини Рудник. Блок са рефератима закључио је Н. Станојев (Музеј Војводине Нови Сад) који је

говорио о истраживањима средњовековних налазишта Чарнок и Шуваков салаш код Врбаса.

Након реферата је одржан радни састанак секције, уобичајено посвећен проблеми струке. Присутни су се сложили да је у последње време све очигледнија штета које „дивљи копачи“ и тзв. удружење археолога аматера прави на археолошким локалитетима и да Српско археолошко друштво мора непрестано указивати на штетне последице њиховог деловања. Колега С. Фидановски (Народни музеј Београд) је подсетио на дискусију са годишњег скупа САД у Новом Саду, у вези са публикацијом „Археолошки водич Косова“, опет нагласивши неопходност да се на неки начин мора реаговати. Одлучено је да се о том проблему разговара са управом Друштва и види какви су кораци даље планирани.

Наредног дана је од стране љубазних домаћина организован обилазак споменичке баштине Врбаса (калвинистичке цркве саграђене 1824. године, споменика идејном творцу и градитељу ВБК Јожефу Кишу (1748-1813), прве преводнице на Великом бачком каналу (грађен 1793 - 1802.), гимназије „Жарко Зрењанин, етно куће и капеле Водице посвећене Св. Илији). Излет је окончан обиласком вишеслојног археолошког налазишта Чарнок, које се налази недалеко од Врбаса, након чега је састанак званично завршен.

Дејан Радичевић
председник Секције за средњовековну археологију САД

ИЗВЕШТАЈ О РАДУ БИОАРХЕОЛОШКЕ СЕКЦИЈЕ

Након свог формирања и прве успешне тематске сесије одржане на XXXV Годишњем скупу у Ваљевоу 2012. године, Биоархеолошка секција је на XXXVI Годишњем скупу у Новом Саду учествовала са радовима у оквиру опште Биоархеолошке секције (председавала Н. Миладиновић-Радмиловић) и са радовима у оквиру тематске сесије „Реконструкција извора хране и начина прехране у праисторији: набавка, припрема и презентовање хране у неолиту Балкана” (организатори С. Витезовић, Д. Филиповић и Д. Ортон). Учествовали су стручњаци са Археолошког института у Београду, Филозофског, Медицинског и Стоматолошког факултета у Београду, Народног музеја у Краљеву и Градског музеја у Суботици, National Institute of Archaeology with Museum (NAIM-BAN), Sofia, НУ Завод и Музеј-Струмица, НУ Музеј на Македонија, Oxford University, University College London, University of Massachusetts, Boston, Institut für Ur- und Frühgeschichte, Uni-Heidelberg, Institute of Prehistory, Adam Mickiewicz University in Poznan и Department of Anthropology, University of Winnipeg. Укупно је представљено 20 радова, који су хронолошки обухватили период од палеолита до средњег века, и тематски објединили методолошке расправе и студије случаја.

Такође, у децембру 2013. из штампе је изашла прва свеска Радова Биоархеолошке секције САД, под насловом Bioarcheologija na Balkanu. Bilans i perspektive (Bioarchaeology in the Balkans. Balance and perspectives), коју су приредиле Н. Миладиновић-Радмиловић и С. Витезовић, у издању Блага Сирмиума и САД (ISBN 978-86-84457-12-9). Зборник садржи 12 радова, и тематски обухвата актуелно стање и преглед досадашњих истраживања у антропологији, зооархеологији и археоботаници, методологију проучавања остеоолошког материјала, студије случаја из антропологије и зооархеологије, и радове везане за проучавање животиња и материјалне културе.

Следећа свеска радова планирана је за крај 2014. или почетак 2015. године.

Наташа Миладиновић-Радмиловић
председница Биоархеолошке секције САД

Селена Витезовић

**ОДБРАЊЕНИ РАДОВИ НА ОДЕЉЕЊУ ЗА
АРХЕОЛОГИЈУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА
У БЕОГРАДУ У 2013. ГОДИНИ**

ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ И ДОКТОРСКЕ СТУДИЈЕ

- Јелена Живановић – *Производња, увоз и дистрибуција житарица у римском периоду на тлу римске провинције Горње Мезије*
- Марко Јанковић – *Гладијаторске игре провинције Далмације: улога спектакла у конструисању римског идентитета*

МАСТЕР СТУДИЈЕ

- Ивана Јовановић – *Окресана камена индустрија из пећине Растуше код Теслића*
- Видан Димић – *Петролошка, трасолошка и функционално-типолошка студија глачаног и абразивног каменог оруђа са локалитета Лађариште код Врњачке Бање*
- Александар Јаблановић – *Кремените њиве код Барајева (Београд): археолошка и геофизичка проспекција каснонеолитског насеља*
- Вук Колцић – *Алатке од рога и камена из средине петог миленијума п.н.е. са налазишта Винча-Бело брдо*
- Љубомир Јевтовић – *Налази опека са печатом VII Клаудијеве легије на територији провинције Горње Мезије*
- Марија Јовић – *Представе Непобедивог Сунца на новцу и медаљонима III и IV века као израз религиозне и политичке пропаганде Римског царства*
- Сања Схао – *Римски материјал из Бемове збирке*
- Немања Марковић – *Промене у експлоатацији животиња на рановизантијском налазишту Царичин град: остаци фауне из комплекса југоисточне угаоне куле Доњег града*

ДИПЛОМСКИ И ЗАВРШНИ РАДОВИ

- Михаило Радиновић – *Прелазак са средњег на горњи палеолит на Апенинском полуострву*
- Горан Пајовић – *Посљедице С1 ерупције на културне и демографске промјене на прелазу из средњег у горњи палеолит на источној обали Јадрана*
- Марко Павићевић – *Сеоба Аутаријата – мит или стварност у археологији централног Балкана*
- Каролина Мишовић – *Накит од сребра код Либурна и Јапода*
- Милош Бјелогрић – *Археолошка сведочанства о кулним местима и светилиштима код Келта*
- Никола Вукосављевић – *Праисторијске традиције у погребној пракси током римског периода на територији југоисточне Србије*
- Угљеша Војводић – *Представе Дако-гетског наоружања на Трајановом стубу у Риму*
- Драгана Коштица – *Феномен религијског синкретизма у античкој грчкој култури-студија случаја култа Изиде*
- Горан Стојић – *Профана архитектура цивилне намене на локалитету Јелица-Градина*
- Милан Миловановић – *Рановизантијска утврђена насеља у окружењу Градине на Јелици*
- Сузана Пуповац – *Пазариште од раног хришћанства до новог доба*
- Александар Ристић – *Средњовековна утврђења на територији Шумадије*
- Александар Милекић – *Примјена савремене методологије археолошких истраживања – кључ рјешавања проблема релативне хронологије неолитских култура у Босни и Херцеговини*
- Драгана Перовановић – *Археоботаника: анализе и интерпретација макробилних остатака. Студија случаја – макробилни остаци на локалитету Охало II*
- Душан Пауновић – *Дендрохронологија као метод реконструкције социо-политичке организације: студија случаја феномена Чако*

- Ана Митровић – *Физичко-хемијске анализе праисторијске керамике рађене без витла*
- Арсеније Лазић – *Тродимензионално моделирање и 3Д скенер као археолошка алатка*
- Арсенијевић Ружица – *Антрополошка анализа скелетних остатака децјих индивидуа са средњевековне некрополе Хумка-Радљево*
- Ивана Матијевић – *Биоархеологија деце у римском периоду – некрополе Више Гробаља и Пећине*
- Игор Марјановић – *Припитомљавање мачке*
- Марија Марин – *Египатско канаански односи у IV миленијуму п.н.е.: археолошки материјал и теоријски приступи*
- Кристина Радовић – *Земља Пунт у староегипатској слици света*
- Милица Стијеповић – *Сахрањивање у Египту у доба римске власти*

приредио Ристо Драшковић

36. Скупштина САД, Нови Сад, 31. мај 2013.

Радно председништво: Дивна Гачић, председавајући, Војислав Филиповић и Селена Витезовић, записничар

Присутан: 51 члан

Дневни ред:

1. Избор радног председништва
2. Усвајање дневног реда
3. Пријем нових чланова
4. Усвајање записника са 35. Скупштине, одржане у Ваљево 2012.
5. Усвајање финансијског извештаја
6. Усвајање извештаја о раду Управног одбора
7. Усвајање извештаја о издавачкој делатности
8. Разно

1. Избор радног председништва

Радно председништво у саставу: Дивна Гачић, председавајући, Војислав Филиповић и Селена Витезовић, записничар, прихваћено једногласно.

2. Усвајање дневног реда

Горе предложени дневни ред усвојен једногласно.

3. Пријем нових чланова

Молбу за пријем у чланство поднели су по први пут: Драгана Филиповић, Дина Вајзовић, Ајла Сејфули, Иван Вранић, Кристина Пенезић, Сања Рутић, Милица Поповић, Милијан Димитријевић, Александар Јашаревић, Каролина Мишевић, Немања Марковић, Ана Ђуричић, Александар Сајдл и Вук Колџић.

Нови чланови примљени су у Друштво једногласно.

4. Усвајање записника са 35. Скупштине, одржане у Ваљево 2012.

Слободан Велимировић је имао мање замерке на тачку разно, те је, након исправке, записник усвојен једногласно.

5. Усвајање финансијског извештаја

Драгана Антоновић, председница, прочитала финансијски извештај који је и штампан у информатору.

Финансијски извештај је усвојен једногласно.

6. Усвајање извештаја о раду Управног одбора

Драгана Антоновић, председница, поднела је извештај о раду Управног одбора. Нагласила је да се већ из финансијског и извештаја који су штампани у информатору, јасно види да је финансијска ситуација изузетно лоша. Последњи Гласник једва је одштампан, и то пре свега захваљујући чланаринама, те се Д. Антоновић још једном захвалила свим члановима који своју чланарину редовно плаћају. Даље је известила да је Друштво конкурисало и код Министарства културе и код Министарства науке, али је одбијено, док је, на пример, Друштво конзерватора, добило преко два милиона. Намера је Друштва да до краја године штампа и Гласник бр. 28, али је питање хоће ли то финансије дозволити.

Такође је апеловала на колеге, нарочито млађе, да помогну на волонтерски начин, јер друштво нема новаца за техничког секретара, а посла има и то доста (израда веб-сајта, ажурирање спискова чланова, писање позива, итд.), што чланови Управног одбора не могу да постигну. Подсетила је и да и редакција и чланови УО раде на волонтерској бази.

Д. Антоновић је нагласила да је Скуп био веома успешан, пријављен је велики број реферата и присутан је био велики број гостију. Скупови САД су практично пресек рада археолога у Србији и окупљају готово све археологе, те би тако требало и наставити. Д. Антоновић је похвалила домаћине из Новог Сада за организацију и још једном се захвалила на одличној организацији Радивоју Арсићу и колегама из Завода за заштиту споменика у Ваљеву на прошлом скупу.

С обзиром на то да Друштво обележава 130 година свог постојања, УО је желео да организује и већу прославу, али то опет због лоше финансијске ситуације није било могуће.

Емина Зечевић је поставила питање да ли је УО одговорио на писмо Министарства културе поводом израде стратегије развоја. Д. Антоновић је одговорила да се често дешава да од Министарства стигну писма о предлозима, коментарима и сл., али са прекратким роком за одговор. Адам Црнобрња је предложио да се ипак са закашњењем пошаље коментар на анализу постојећег стања, праваца истраживања и предлог заштите и плана рада, јер стратегија још увек није на јавној расправи, те ипак није прекасно. Емина Зечевић је присутнима прочитала наглас поменуто писмо Министарства, и нагласила да се на средњовековној секцији о томе разговарало, те да су присутни били сагласни да се Министарству упути мишљење Друштва.

Дејан Радичевић је предложио да се расправа о одговору на стратегију остави за тачку разно, и упитао шта је било са предлозима и питањима упућеним на скупу у Ваљеву.

С обзиром на то да је често питање шта чини УО да поправи финансијску ситуацију, Драгана Антоновић је присутнима препричала

детаљно састанак који је имала у Министарству културе са г. Лукићем, помоћником, и Оливером Игњатовић. Д. Антоновић је г. Лукићу детаљно објаснила историјат Друштва, с посебним акцентом да је Друштво старо 130 година, разговарали су о значају и Друштва и штампању Гласника, као и о значају одржавања годишњих скупова. Г. Лукић је обећао подршку и финансијску помоћ. Међутим, после тог разговора нису добијена средства по конкурс, па је Д. Антоновић питала има ли уопште смисла разговарати, кад се једно говори, а друго ради.

Покренута је расправа о издвању *Археолошког прегледа*. Питања су била, уколико се почне са поновним издавањем, како ће се покрити празнина од 2006. године, како ће се уопште уређивати часопис, с обзиром на то да су извештаји неуједначени по форми, као и како да се руководиоци ископавања обавезу да предају извештаје.

Адам Црнобрња је предложио да се промени правилник о давању дозволе, односно, да се усвоји да, ко не преда извештај, не може да добије дозволу за наредну сезону. Такође је нагласио да је могуће премостити празнину са кратким, уједначеним извештајима у форми кратког обавештења. Даља расправа о томе одложена је за тачку дневног реда о издавачкој делатности.

Адам Црнобрња је даље, у име УО, обавестио присутне да је Друштво изабрано за репрезентативно друштво у својој области, и да је требало поставити мерила ко може бити самостални делатник у археологији, али да се није одмакло од почетка због застоја у самом Министарству културе – Министарство није донело правилнике за удружења која су скоро стекла репрезентативност јер нису ушли у буџет.

Поводом финансијске ситуације, Станко Трифуновић је нагласио да, уместо само на конкурсе који се тичу заштите наслеђа, Друштво треба да конкурише и за издавачку делатност.

Драгана Антоновић је појаснила присутнима да Друштво није пропустило ниједан конкурс. Конкурс за монографије је једини на коме нисмо учествовали јер немамо ниједан припремљени рукопис. Ове године смо конкурисали за културно наслеђе, као што нам је и сугерисано у самом Министарству, али је неко у финансијском сектору одлучио да се на позицији за удружења грађана у области археолошког наслеђа не одобре никаква средства, односно, на тој позицији стоји нула динара, што нико из Министарства није обавестио приликом самог конкурисања, него тек након што је конкурс окончан, што је нерегуларно, али није могуће жалити се на то.

Војислав Филиповић је подсетио да је Друштво конкурисало 2011. на конкурс за издавачку делатност и да је конкурс поништен, односно, никоме нису одобрена средства.

Извештај о раду Управног одбора је једногласно усвојен.

7. Усвајање извештаја о издавачкој делатности

Дејан Радичевић је подсетио да од раније стоји заостатак у издавању Гласника САД, али да је садашња редакција радила на томе да се то надокнади, и успели су да припреме два броја, 27, који је и одштампан, и 28, који чека на штампу. Оба броја су каталогизована за 2012. годину. Управо због тог заостатка на последњем конкурсру Министарства науке ГСАД није добио средства.

Редакција такође ради и на припреми броја 29. Рок за предају радова, који је био 1. јуни, продужен је сада на 1. септембар, и аутори су замољени да поштују овај рок, како би се до децембра месеца број закључио и каталогизовао, да се не ствара нови заостатак.

Финансијска ситуација је условила квалитет штампе ГСАД, односно, колор прилози су штампани црно-бело, те нису сви најјаснији, али ће електронска верзија која ће бити разаслата ауторима садржати квалитетне фотографије у боји.

Д. Радичевић је и предложио да се ГСАД региструје и као електронски часопис.

Станко Трифуновић се распитивао колико кошта штампање последњег броја, и одговорено му је да је сама штампа била око 94.000 динара, прелом око 280 евра, и да су са лектуром, коректуром и порезима укупни трошкови износили око 200.000 динара (тираж 250 примерака). С. Трифуновић је одговорио да то није претерано и да треба да се настави са штампањем ГСАД макар и у малом тиражу, јер са чланаринама то може да се покрије.

Дејан Радичевић је појаснио предлог, да се ГСАД и даље штампа како ситуација буде дозвољавала, али да се часопис региструје и као електронски, како се не би више понављала ситуација да спремљени број стоји јер нема новаца за штампу.

Драгана Антоновић је подсетила да ГСАД има категорију као водећи национални часопис, коју не може да задржи ако не излази редовно, као и да многи часописи у свету имају електронске верзије, са малим или минималним штампаним тиражом.

Софија Петковић се као члан редакције ГСАД захвалила у име свих Дејану Радичевићу на труду што је успео да припреми два броја, и нагласила да не треба стварати дилему између онлајн и папирне верзије, већ да треба имати обе, јер електронска верзија НЕ ИСКЉУЧУЈЕ папирну. Такође је подсетила да се не ради само о бодовима, већ не треба да сами себи смањујемо значај и да треба да се одржи квалитет, а самим тим и позиција Друштва. Још је позвала и да се јави ко је расположен да волонтерски ради прелом, превод, лектуру итд., и подсетила да су се за рецензије некада плаћали хонорари.

Јелена Цвијетић се као некадашњи секретар добровољно јавила за

послове лектуре и коректуре.

Адам Црнобрња је напоменуо да је некада М. Лазих покривао трошкове за радове који су резултат његовог пројекта, на шта му је Драгана Антоновић одговорила да материјални трошкови у науци нису исплаћени, као да и већина аутора сама обезбеђује превод.

Настављен је разговор о издавању *Археолошког прегледа*. Д. Радичевић је рекао да сматра да је часопис неопходан, али да не треба наслепо да улазимо у тај пројекат, већ да пре свега треба са Министарством видети да ли то они нама препуштају, или ћемо то радити партнерски. Уколико, као што би требало, предавање текста условљава дозволу за ископавања, потребно је направити уговор са Министарством. Без тог обавезујућег дела није могуће правити часопис.

А. Алексић је предложио да часопис буде искључиво електронски.

Т. Антонaras је упитао где би у том случају могли да буду доступни бројеви. С. Витезовић је одговорила да би могли да се поставе на вебсајт *academia.edu*, док се не направи вебсајт Друштва.

Д. Радичевић наглашава да је пре било чега најважније да се прецизно договоримо са Министарством.

Војислав Филиповић је напоменуо да се може јавити проблем око добијања текстова, на шта је А. Црнобрња одговорио да проблема неће бити ако се направи уговор.

Извештај о издавачкој делатности је усвојен једногласно, и одлучено је да се наставе разговори са Министарством културе око *Археолошког прегледа*. Предлог да се ГСАД региструје и као електронски усвојен је једногласно.

8. Разно

Под тачком „разно“ прво се поставило питање места одржавања скупа следеће године. Пошто се нико није јавио са предлогом, одлучено је да се следећи скуп одржи у Београду, изузев уколико се у наредних неколико месеци нико не јави.

Поводом малог броја присутних на Скупштини, А. Црнобрња је предложио да се убудуће Скупштина не одржава после, него између сесија.

Следеће се јавила Марија Каличанин поводом проблема са нелегалним копањем и девастирањем археолошких локалитета. Још на прошлом скупу је известила о потпуно драстичном случају копања багером по локалитету, као и потпуној немоћи у спречавању даљег уништавања. Нагласила је да суштина проблема лежи у закону, као и у различитој интерпретацији „претходне заштите“. Неопходно је да се реагује оштрије и да Министарство културе реагује на ове проблеме. Обавестила је да поводом поднете прекршајне пријаве надлежни нису ништа предузели. Адам Црнобрња је одговорио да је поводом дописа

који су М. Каличанин и Завод за заштиту споменика из Крагујевца упутили контактирао Министарство, али без резултата. Упитао је и зашто је позвана грађевинска инспекција, на шта је М. Каличанин одговорила да то ипак спада у јурисдикцију грађевинске инспекције, јер се ради о промењеном изгледу терена.

М. Каличанин је даље изнела проблем сарадње са катастром, јер поједини директори захтевају велики новац за катастарске подлоге, а негде не, опет јер се правилници различито тумаче. Александар Алексић је рекао да и Завод за заштиту споменика из Ниша има сличан проблем. На коментар Адама Црнобрње да у правилнику јасно стоји за шта се плаћа, а за шта не, М. Каличанин и А. Алексић су појаснили да са поједним директорима катастарара не могу да постигну никакво решење док се не плати.

А. Алексић је рекао да су проблеми у заштити веома велики. Уништавање локалитета је веома изражено и деструктивно до те мере да нам локалитети нестају пред очима, а заводи немају могућности да их заштите. Такође, велики је проблем одсуства сарадње са различитим институцијама, са Републичким заводом, са Министарством, са катастром, итд. Предложио је да се Министарству пошаље допис са прегледом стања у последњих пет година. М. Каличанин је нагласила да је неопходно да различите службе, Министарство културе, МУП, различите инспекције, разговарају и нађу решење шта треба чинити када им се неко из завода јави са проблемом. Од Министарства културе би требало тражити списак мера које завод треба и може да предузме у датој ситуацији, а надлежним службама упутити допис са упутством како да реагују.

Д. Радичевић је нагласио да је Друштво немоћно, осим у пружању моралне подршке, и упитао да ли се можда треба залагати за промену закона о заштити наслеђа. А. Алексић је предложио састављање дописа са прегледом стања. На поједине коментаре како заводи не раде свој посао довољно добро, А. Алексић и М. Каличанин су одговорили да заводи свој посао раде, али не раде инспекција, полиција и судство. Станко Трифуновић је предложио да се врши константан притисак на Министарство да ви се скренула пажња на проблем.

Софија Петковић је констатовала да међу присутнима нема никог из Републичког завода, као и да је основни проблем то што регионални заводи немају моћ да зауставе девастирање локалитета. Поред тога, нико од надлежних не реагује, уколико се обратите РЗЗС, упуте вас на Министарство, и обратно. Предложила је да се притисак врши преко медија. Подсетила је на драматичне случајеве уништавања локалитета Давидовац код Врања и Јагодин-Мале у Нишу, оценила их као вандалске чинове, и предложила да се прикупе такви драстични

случајеви и да се то пошаље, али не само као допис Министарству, већ и у новине.

А. Алексић и М. Каличанин су преузели обавезу да прикупе и организују податке.

С. Фидановски је упитао да ли се о овим проблемима разговара у оквиру Друштва конзерватора Србије и предложио да се повежемо.

Као следећи проблем, А. Алексић и Игор Јовановић изнели су проблем организације радова преко тендера. А. Црнобрња је подсетио да су се на те проблеме глумци огласили као друштво, а не појединци, и да бисмо требали да учинимо слично. Он се и обавезао да у име Друштва упути допис Министарству, у сарадњи са Игором Јовановићем.

Емина Зечевић је констатовала да све ово улази у анализу постојећег стања које је Министарство затражило у припреми стратегије.

Д. Радичевић је рекао да Управни одбор САД треба да пошаље писмо Министарства свим члановима, и да потом чланови пошаљу своје примедбе и коментаре, а УО ће их уобличи и проследити Министарству.

Драгана Антоновић је рекла да је писмо већ прослеђено члановима УО. А. Црнобрња је рекао да ће проследити свим члановима и нагласио да се не шаљу описи конкретних случајева, већ да се да срж проблема, на пример, не проблем конкретног девастирања једног локалитета, већ проблем тумачења заштите. Дао је рок за слање примедби 10. јуни. С. Фидановски и С. Трифуновић су подсетили да УО свакако пошаље писмо Министарству да ће са закашњењем упутити своје коментаре.

Као следећи проблем, поставило се питање израде вебсајта. Софија Петковић је подсетила да се преко вебсајта могу тражити донације. А. Антонарас је предложио да се неко од студената ангажује у оквиру студентских пројеката, праксе или слично. Дејан Радичевић се понудио да се распита око цена и ангажмана волонтера.

Као последњи проблем, С. Фидановски је изнео случај Археолошког водича Косова, где је представљено као да археологија на Косову није постојала пре Археолошког института из Приштине. Адам Црнобрња, Драгана Антоновић и Војислав Филиповић су одговорили да је УО већ реаговао, да се ради о деликатном питању и да ће сви чланови Друштва бити обавештени када се постигну резултати.

РЕЗИМЕИ

Марко Грковић, Марија Каличанин-Крстић и Бојана Шаренац,
Завод за заштиту споменика културе Крагујевац

ИСТОРИЈАТ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА НА ТЕРИТОРИЈИ КРАГУЈЕВЦА И ОКОЛИНЕ

Реферат представља преглед археолошких истраживања на налазиштима и локалитетима у Крагујевцу и његовој околини током протеклих деценија, реализованих од стране различитих институција. Својим положајем, конфигурацијом терена, богатим речним токовима, простор данашње Шумадије од најранијих људских заједница представља изузетно привлачно место за формирање станишта, насеља, градова. Најстарији налази у околини Крагујевца потичу из времена палеолита, откривени у пећини под Јерининим брдом у Баточини. Затим следи читав низ налазишта и локалитета из готових свих праисторијских периода, на које се надовезују антички и средњовековни остаци. Узимајући у обзир број до сада познатих локалитета можемо константовати да су истраживања на овом простору тек на самом почетку. Ипак, рад великог броја археолога током прошлог века и до данас, дало је изузетан допринос, захваљујући том раду данас поседујемо веома значајне податке о археолошком наслеђу овог краја.

Ради боље прегледности, аутори су одлучили да редослед приказаних истраживања буде базиран на груписању праисторијских, античких и средњовековних налазишта и локалитета. Кроз фотографије, карте и прикупљене податке из литературе и доступне документације, циљ је да се на једном месту прикажу резултати низа различитих истраживања. Те разлике се огледају како у врсти налаза и датовању тако и у обиму истраживања. Наилазимо на читава спектар различитих налазишта и локалитета од најранијих станишта, преко насеља различитих праисторијских периода, до римских вила, остатака цркава, манастира и средњовековних утврђених градова. Обим истраживања се креће у распону од тек започетих, вршених током изузетно кратког периода током којег су добијени само основни подаци, до систематских истраживања са обимним покретним и непокретним налазима.

ПОСТЕР СЕСИЈА: ...ОВДЕ ЈОШ НЕКО КОПА...

(Весна Живанић, Завичајни музеј Параћин)

Групна изложба фотографија под називом **...ОВДЕ ЈОШ НЕКО КОПА...** настала је на основу вишегодишњег праћења активности илегалних трагача за покретним археолошким материјалом на делу Републике Србије. Пре више година, замисао је била да се на овај проблем скрене пажња фотодокументацијом начињеном на локалитетима са територије средњег Поморавља, где је током прве деценије овог века, уочено посебно учестало уништавање културне баштине. Међутим, свест о величини проблема и разорним последицама деловања илегалне потраге за археолошким предметима велике материјалне вредности иницирала је сакупљање и излагање фото-грађе са ширег подручја, те су своју фото-документацију, која се односи на културну баштину из праисторије, антике и средњег века у општинама Лајковац, Љубовија, Медвеђа, Ниш, Параћин, Прокупље, Рача код Крагујевца, Сврљиг, Сремска Митровица и Ћуприја, приложили: Завичајни музеј из Параћина, Археолошки институт и Балканолошки институт САНУ из Београда, Заводи за заштиту споменика културе из Крагујевца, Ниша, Ваљева и Музеј Срема из Сремске Митровице.

СЕКЦИЈА ЗА ПАЛЕОЛИТ И МЕЗОЛИТ
(секција, Д. Михаиловић)

Thomas Hauck, Institut für Ur- und Frühgeschichte, Universität zu Köln

**THE MIDDLE TO UPPER PALAEOLITHIC
TRANSITION IN CENTRAL EUROPE**

The time slice between 50.000 and 30.000 years ago is of critical importance to palaeoanthropology and palaeolithic archaeology. It is at this time that Neanderthals were successively replaced by modern humans and a technological shift occurred from the Middle (MP) to Upper Palaeolithic (UP). To understand and to reconstruct this evolutionary process, several models have been proposed. They all heavily depend on a precise dating of fossils and archaeological remains to specific moments within the critical time frame. It is important to know if Neanderthals effectively met Anatomically Modern Humans, if the MP to UP transition coincided with this major population replacement and who was responsible for the so-called “transitional” industries. In Central Europe, the “Szeletian” technocomplex is considered as such a transitional industry, the producer of which is still unknown. The Szeletian artefact assemblages comprise late MP (flake technology and bifacial manufacture) as well as UP (blade technology and UP tool types) elements. While the Szeletian was originally dated to older than 35.000 years, some problematic radiocarbon dates led to a major confusion about the age and duration of this industry. We present a new age model for the Szeletian based on a radiocarbon series obtained on cave bear bones and charcoal from the eponymous site, Szeleta Cave (Bükk Mountains, Hungary). The dated samples were taken across the lower part of the Szeleta sequence the accumulation of which can be now confidentially placed between 45 and 39 cal BP. This implies that the Szeletian chronologically overlaps with the earliest Aurignacian in the Bükk region. Several hypotheses can now be put forward as to what this coexistence means for our understanding of human population dynamics shortly before the disappearance of Neanderthals in Europe.

Dušan Borić, Department of Archaeology and Conservation,
Cardiff University

RECENT RESEARCH ON THE MIDDLE–UPPER PALAEOLITHIC TRANSITIONAL INTERVAL IN THE DANUBE GORGES AREA AND ITS HINTERLANDS

Recently revised chronology for the Upper Danube region confirms previous suggestions that the Danube corridor must have played an important role as one of the main axis for the dispersal of modern humans and their assumed association with material remains of either Protoaurignacian/Aurignacian provenance or transitional industries. Oase Cave modern human fossils discovered in the immediate hinterland area of the Danube Gorges in Romania have been AMS-dated to ca. 42.5–38.5 kyr cal. BP. Within the same region, recent research brought to light occupation deposits with tools attributable to Protoaurignacian at Tabula Traiana Cave on the Serbian bank of the river. These deposits are now dated to ca. 41–39 kyr cal. BP and are broadly contemporaneous with the human remains from Oase Cave. Recently, the new site of Dubočka-Kozja Cave, situated in the immediate hinterland of the Danube Gorges, was discovered and results of preliminary investigations indicate that its sequence comprises an older horizon with flint tools and debitage characterized as a Levallois-derived Mousterian industry and a younger horizon that can tentatively be attributed to the Early Upper Palaeolithic, and which has yielded one AMS date of ca. 30 kyr cal. BP.

Tamara Dogandžić, Max Planck Institute for
Evolutionary Anthropology, Leipzig
Gligor Daković, Belgrade
Shannon McPherron, Max Planck Institute for
Evolutionary Anthropology, Leipzig
Dušan Mihailović, Faculty of Philosophy, Belgrade

NEW RESEARCH ON THE PALEOLITHIC IN EASTERN SERBIA: RESULTS OF TEST EXCAVATIONS IN THE RESAVA VALLEY, POMORAVLJE

Balkan peninsula plays an important role in the studies of population movements during Pleistocene, human adaptations to climate change and factors underlying the variability of lithic industries. New research projects

in Serbia are aimed at discovering rich and multilayered sites that can provide reliable data on these questions in a region that lacks Paleolithic sites. One of the most significant contributions of new data from the Balkans is in the study of transition from Middle to Upper Paleolithic, Neanderthal extinction and dispersal of anatomically modern humans in Europe. The idea of Danube Corridor being the main route of modern human dispersal indicates the importance of river communications in migrations, and can as well point to the significance of other river valleys in the Balkans. Within this context, archaeological investigations in valleys of Resava river and its tributaries in eastern Serbia started in 2012 when during a systematic survey nearly 50 caves and shelters were recorded. Test excavations of four caves in 2013 revealed two new Paleolithic sites that testify the occupation during Upper Paleolithic. In Bukovac cave two main layers were discovered, with large number of backed bladelets, numerous faunal remains, bone tools and traces of fire. Orlovača cave, aside from a layer with few backed bladelets, contains a layer with Dufour bladelets diagnostic of Aurignacian that indicate early Upper Paleolithic occupation. Since excavations did not reach the bedrock, it is almost certain that both sites contain older strata. Results of this study open the possibility to explore the period of early anatomically modern human dispersal into Europe and examine the hypothesis of Danube corridor. In addition, they provide new information on the occupation of the central Balkans before and during the last glacial maximum.

Steven Kuhn, School of Anthropology, University of Arizona
Dušan Mihailović, Faculty of Philosophy, Belgrade

THE SOUTHEAST SERBIA PALEOLITHIC PROJECT: AN INTERIM REPORT

The archaeological record for the dispersal of modern humans and the Upper Paleolithic into Europe is becoming increasingly complicated. Independent regional culture complexes and developmental trajectories suggest multiple dispersal events as well as varied patterns of interaction with indigenous hominins. Southeastern Europe, the geographic gateway between Anatolia and Europe shows at least two different early Upper Paleolithic sequences, one characterizing the Danube Basin, and one characterizing Bulgaria and the southern Balkans. Southeastern Serbia, situated at the in-

tersection between these two provinces, presents an interesting opportunity to study the interactions between populations and cultures at this pivotal interval of time. In 2011 we initiated the Southeast Serbia Paleolithic project, beginning with a survey of cave sites followed by two seasons of test excavation in seven caves. Findings to date include three Middle Paleolithic and two Upper Paleolithic components. Middle Paleolithic layers show a significant presence of bears, hyenas, and other large carnivores. Upper Paleolithic layers include Gravettian and possibly Aurignacian or later Upper Paleolithic cultures.

Dušan Mihailović, Faculty of Philosophy, Belgrade
Bojana Mihailović, National Museum in Belgrade

REGIONAL DIFFERENTIATION IN THE AURIGNACIAN OF SOUTH PANNONIA AND NORTH BALKANS

Cultural regionalization in the Aurignacian of south Pannonia could be best followed in the Banat group, which includes the sites in the Romanian (Kosava, Tincova, Romanesti Dumbravita) and Serbian part of Banat (Crvenka-At, Balata). On all of them are represented to the more or less degree pyramidal cores for bladelets, conical circular endscrapers, retouched blades of rather large size and Dufour bladelets. These industries were initially identified as the Aurignacian of Krems type but they are nowadays more often related to the proto-Aurignacian and initial phase of settling of anatomically modern humans in Europe.

Regional position of the Aurignacian industry from layer 5 at Šalitrena cave is more difficult to establish. In this industry, dated to 31st-32nd millennia BP are encountered wedge-shaped and burin-like cores, carinated endscrapers and burins, retouched and pointed blades and sidescrapers of slightly larger size. Aurignacian at Šalitrena cave differs significantly from the Aurignacian in Banat, northern Bosnia and northern Bulgaria and corresponds more to the Typical Aurignacian of western and central Europe. Future investigations will show how much that type of Aurignacian had been distributed in the southeast Europe and which factors had impact on regional variability of the industries. It is, however, already clear that Aurignacian techno-complex in the Balkans is not homogeneous and that thesis of 'Typical Balkan Aurignacian' should be reexamined.

Милица Лопичић, Филозофски факултет, Београд

ОКРЕСАНЕ КАМЕНЕ АЛАТКЕ СА ТРАНСВЕРЗАЛНОМ СЕЧИЦОМ У МЕЗОЛИТУ БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА

Подручје распрострања алатки са трансверзално постављеном радном ивицом (фр. *tranchets*) обухвата Европу, северну Африку и Блиски Исток у периоду раног холоцена. Одликују их бифацијално обрађене бочне ивице и оштрица на дисталном крају која је попречна у односу на уздужну осу артефакта. Начин употребе ових алатки утврђује се у зависности од морфо-метријских карактеристика и резултата анализе трагова употребе. Сматра се да су најмањи примерци дуги по неколико центиметара служили као трансверзални врхови пројектила. На Балканском полуострву су откривени на локалитетима Франhti (*Franchthi*) и Сидари (*Sidari*). Примерци већих димензија употребљавани су разноврсно као секире, тесле, мотике, шиљци, ножеви. На њиховом дисталном крају присутан је попречно одстрањен одбитак ради добијања оштре радне ивице, при изради или обнављању алатке (тзв. *coup du tranchet*, или *tranchant* техника окресивања). У мезолиту Балкана присутне су само на ђердапским локалитетима Падина, Власац и Банско острво (*Ostrovul Banului*). Одређене су као секирице, односно као алатке коришћена за обраду дрвета на основу аналогија са блискоисточним налазима. Малобројни примерци алатки са трансверзалном сечицом указују на њихову ограничену употребу током мезолита Балканског полуострва, и као оружја и као оруђа. Иако се на основу садашњих података не могу извести сигурнији закључци, боље разумевање је могуће кроз сагледавање територијалне одређености распрострања алатки, локалних услова окружења и контекста у којима се јављају.

СЕКЦИЈА ЗА ПРАИСТОРИЈСКУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, В. Филиповић)

Vasilka Dimitrovska, HAEMUS - Center for scientific
research and promotion of culture, Skopje
Ivica Milevski, University "St. Cyril and Methodus", Faculty of Natural
Sciences and Mathematics, Institute of Geography, Skopje

IDENTIFICATION OF THE ANCIENT MINES AND QUARRIES FOR CHIPPING STONE TOOLS IN PREHISTORIC MACEDONIA

This paper deals with the origin of the raw material for chipped stone tools found at the prehistoric archaeological sites in Eastern Macedonia. The abundance of the sites gravitating around few location where an operational mines and quarries are still located, gave the possibility to test in the field and to compare the stone chipped material with the samples from the nearby mines and quarries.

The authors investigated the possible ways of procurement and distribution of the raw material in an attempt to reconstruct and gain a more comprehensive picture about its technical and typological characteristics. The identification followed by chemical analyses will confirm the pattern or rule out the link of the chipped stone material from prehistoric assemblages with its 'original' source.

Драгана Антоновић, Археолошки институт, Београд

ЗЕЛЕНИ ПЕРИОД НЕОЛИТА: НАЈАВА МЕТАЛУРГИЈЕ ИЛИ САМО НЕОЛИТСКА МОДА?

Први метални предмети у Европи појавили су се на територији Србије, почетком петог миленијума пре нове ере, у време када је винчанска култура била на свом врхунцу. Како је винчанска металургија аутохтона појава поставља се питање технолошког нивоа у коме су настали први метални предмети и разлога њиховог настанка: да ли је за то време високи технолошки ниво довео до њихове појаве и да ли је камено оруђе на неки начин најавило појаву метала.

На основу индустрије глачаног камена предметалуршки период (касни мезолит, неолит и рани енеолит) у Србији могу да се поделе у две фазе:

1. период зеленог камена (касни мезолит, рани и средњи неолит) и 2. период белог камена (касни неолит и рани енеолит). Период зеленог камена почиње крајем мезолита са производњом теслица, длета, привезака, перли и амулета од нефрита, серпентинита, габра, малахита итд. Предмети од зеленог камена су ретки и драгоцени. Током раног и средњег неолита индустрију глачаног камена карактерише камен зеленкасте боје (зелени шкриљци, корнит, скарноид, алевролит итд.) који дају препознатљив изглед ове индустрије током старчевачке и винчанске културе.

Када је коначно металургија заузела своје место у свакодневном животу зелени камен престаје да буде радо коришћен у производњи каменог оруђа, а његово место заузима лаки бели камен (магнезит, доломит, туф итд.). Производња глачаног оруђа од белог камена почиње крајем ране фазе винчанске културе, паралелно са освајањем нове технологије – металургије. Зелени камен није више популаран, вероватно зато што метал више није мистерија већ свакодневна производња. Лаки бели камен можда представља девалвацију производње каменог оруђа и утврђивање нове технологије.

Свакако је интересантно питање да ли је бакар намерно изабран да буде први метал у употреби и да ли је оруђе од зеленог камена утицало на тај избор. Да ли је бакар одраз зеленог периода из доба раног неолита? Бакарне руде има свуда у свету, па и на централном Балкану, али је исто тако и руда олова раширена. Предмети од галенита су налажени у слојевима ране Винче, па је први истраживач Винче М. Васић претпоставио да је олово било први метал произведен у винчанској култури. Вероватно да сива боја није била по моди тог времена, па је, стога, питање да ли је бакар намерно одабран да буде први метал због своје зелене боје и подсећања на „зелени период“ раног неолита сасвим оправдано.

Јосип Шарић, Археолошки институт, Београд

СИРОВИНЕ КОРИШЋЕНЕ ЗА ИЗРАДУ ОКРЕСАНИХ АРТЕФАКАТА НА ЛОКАЛИТЕТУ МАСИНСКЕ ЊИВЕ

Збирку окресаних артефаката са локалитета Масинске њиве у селу Мали Борак чини 4724 примерака. Као сировине за израду окресаних артефаката коришћени су: рожнаци, (3508 ком. – 74,25%), кварцит (913 ком. – 19,32%), опал (221 ком. – 4,67%), опсидијан (46 ком. – 0,97%), лаке беле стене (31 ком. – 0,65%), кречњак (3 ком. – 0,06%), силификовани пешчар (1 ком. – 0,02%) и дијабаз/базалт (1 ком. – 0,02%).

Када је реч о сировинама са овог локалитета издвајају се три варијетета рожнаца који се макроскопски релативно лако препознају и могу да буду значајни за дефинисање контаката на одређеном географском простору. Тзв. балкански кремен чини само 3,96% (139 ком.) артефаката направљених од рожнаца. Иако мало заступљен он указује на импорт и контакте са другим заједницама. Рожнац сивомаслинасте боје, а нађено је 107 артефаката (3,05% у односу на остале варијанте рожнаца). Овај рожнац сигурно потиче из вертикалних кречњачких литица реке Рибнице. Трећи варијетет рожнаца је непрозиран, мат површине и упадљиве белосивкасте/беж боје (пронађено је 45 примерака одн. 1,28% у односу на остале варијанте). Кварцит представља једну од најраспрострањенијих и најдоступнијих стена које су могле да се користе за израду окресаних артефаката па је на овом локалитету доста заступљен иако представља некавалитетну сировину. Опал и опсидијан нису имали већи значај као сировине на овом локалитету. Ипак, присуство опсидијана несумњиво указује на контакте са припадницима заједнице која га је дистрибуирала из средине у којој се он примарно налази. Кречњак, силификовани пешчар и дијабаз/базалт нису били цењени као сировине за израду окресаних артефаката.

Очито је да су на овом локалитету највећи значај имали рожнаци и кварцит и са укупно 4421 примерком чине 93,57% налаза. Остале врсте стена користе се спорадично, тј. онолико колико су у одређеним тренуцима биле доступне или неопходне за обављање одређених активности.

Радмила Балабан, Филозофски факултет, Београд

ПРЕДМЕТИ ОД АЛАБАСТЕРА У ВИНЧАНСКОЈ КУЛТУРИ

У литератури која се односи на период касног неолита на простору Србије спомиње се постојање различитих предмета израђених од алабастера. Синтезу дистрибуције ових предмета, као и податак о изворишној области овог минерала дао је Џон Чепмен 1981. године. Он је забележио да је алабастер набављан са простора Фрушке горе, а да су малобројни предмети направљени од њега пронађени на укупно пет винчанских локалитета - Чока-Кремењак, Ботош-Живанића доља, Вршац-Козлук, Вршац-Ат и Винча. Међутим, у различитим публикацијама је могуће пронаћи и податке о истим предметима али уз наводе да су били израђени од мермера, мермерног оникса или калцита. На винчанским локалитетима (нпр. Дивостин, Беловоде, Плочник, Селевац) су од

наведених врста сировина израђиване зооморфне, антропоморфне и печуркасте фигурине, оплате, посуде, палете, тучкови, привесци различитих облика, дугмад, нарукнице, прстење, перле.

На простору Србије су забележена лежишта мермера, мермерног оникса и калцита, док је податак да је лежиште алабастера на Фрушкој гори потребно размотрити. Због тога ће у реферату пажња бити посвећена интерпретацији која је настала у складу са податком да је алабастер пореклом са простора Војводине. Такође, биће размотрено шта је алабастер, као и да ли је овај *термин* пре потребно сматрати одредницом под којом се подразумевају предмети израђене од мермера, мермерног оникса и калцита.

Весна Вучковић, Завичајни музеј „Параћин”, Параћин
Игор Јовановић, Музеј рударства и металургије, Бор
Душица Петрашиновић, Геолошка и хидрометеоролошка школа, Београд

ПРЕЛИМИНАРНИ РЕЗУЛТАТИ МАКРОПЕТРОЛОШКЕ АНАЛИЗЕ КАМЕНОГ МАТЕРИЈАЛА СА ЛОКЛИТЕТА РУДНА ГЛАВА

Архео–петролошким рекогносцирањем локалитета Рудна Глава и његове околине 2013. године сакупљена је стенска грађа у циљу макропетролошке детерминације архео-петролошких налаза, пронађених током истраживања винчанског рудника бакра шездесетих и седамдесетих година прошлог века. У раду су дати прелиминарни резултати макропетролошке анализе, са посебаним освртом на примену недеструктивних метода у макропетролошкој детерминацији каменог археолошког материјала и значај формирања референтних архео-петролошких збирки.

Александар Булатовић, Археолошки институт, Београд
Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд
Владимир П. Петровић, Балканолошки институт САНУ

ПОЗНОНЕОЛИТСКИ ОБЈЕКАТ СА ЛОКАЛИТЕТА *TIMACUM MAIUS* КОД СВРЉИГА, ИСКОПАВАЊА 2009. И 2013. ГОДИНЕ

У раду су представљени резултати археолошких истраживања познонеолитског објекта током 2009. и 2012. године. Током кампање 2009, регистровани су остаци куће урађене у техници плетера и лепа са вели-

ким бројем покретног материјала – керамике, камена и животињских костију. На основу прелиминарних стилско-типолошких карактеристика керамике, може се рећи да она указује на карактеристичне облике тзв. градачког хоризонта винчанске културе, али и на примерке особене за комплекс Бубањ-Салкуца-Криводол.

Сличне примерке можемо наћи на бројним локалитетима у околности, попут Обреновца, Паси Пољане, Прохора пчињског, Павловца, Гривца (хоризонти 5 и 6), Супске (после 5 слоја), Дивостина (фаза IIb), али и на истовременим локалитетима на територији западне Бугарске. Објекат из Нишевца је уједно и прво регистровано насеље из периода позног неолита на простору Сврљишке котлине, с обзиром на то да су до нам сада били познати само појединачни налази који хронолошки одговарају поменутом периоду.

Вук Колцић, Београд

АЛАТКЕ ОД РОГА ИЗ ЈЕДНОГ СПЕЦИФИЧНОГ КОНТЕКСТА СА ВИНЧЕ

На локалитету Винча – Бело Брдо 2006. године је ископана целина обележена као Унит 830, интерпретирана као нивелациони слој испуњен отпадним материјалом, или као простор за депоновање отпада. Археолошки налази су изузетно богати и разноврсни, а јављају се у виду фрагмената керамике, каменог и коштаног материјала, алатки и фигурина. Део материјала указује на депозицију у близини радних места. Димензије овог контекста су биле веће од истражене површине и могуће је да целина припада једној већој линији депоновања. Уједно, контекст припада једном од последњих хоризоната насеља винчанске културе.

У коштаном индустрији доминирају артефакти од рога, који ће бити приказани у овом реферату. Као сировина, рог је својим механичким својствима условио израду алатки чија употреба захтева примену веће силе, као што је ударање или бушење. Материјал обухвата различите типове артефаката из свих фаза израде и употребе алатке, од сировина, преко полуфабриката, до готових и одбачених алатки. За већину констатованих налаза постоје аналогије у винчанском материјалу са овог и других локалитета, мада поједини примерци одступају од уобичајене слике. Трагови израде указују на различите технике које су равноправно примењиване, а трагови употребе показују да су алатке углавном коришћене у кућној радиности или занатству. Иако отпадног карактера,

обрађени материјал може да допринесе проучавању винчанске технологије и свакодневних активности, али је неопходно извршити додатна трасеолошка и контекстуална истраживања.

Илинка Атанасова, НУ Археолошки музеј на Македонија, Скопје

ЕНЕОЛИТСКА НАЛАЗИШТА У ИСТОЧНОМ ДЕЛУ Р. МАКЕДОНИЈЕ

*-истраживања енеолитских насеља у сливу
Брегалнице и критеријуми приликом избора локације-*

Истраживања у последње три деценије у североисточном делу Р. Македоније, допуњују већ постојеће резултате са неколико различитих археолошких налазишта из доба енеолита. Нека од њих су датирана, помоћу примењеног компаративног метода, још у доба раног енеолита. То допуњава досадашњу празнину о поступном прелажењу аутохтоних народа са културе неолита у енеолит. Предмет проучавања у овом труду јесте, избор локација, где су подизана насеља и светилишта, од тадашњих полуномадских народа, као и критеријуми по којима су се притом руководили.

Резултати, до којих се долази приликом проучавања, указују на то да им избор ни у ком случају није био насумичан, већ напротив, да је добро одабран и уско повезан са специфичном геоморфологијом. Са друге стране, природно-географске карактеристике рељефа бројних речних токова и природни путеви у непосредној близини, упућују истовремено и на директне правце њиховог кретања. Најеклатантнији пример, на коме темељимо истраживања, јесте Светилиште Св. Атансија код села Спанчева у региону Кочана. Оно нуди веома богат материјал у виду фигурина, декорисаних судова, жртвеника, модела кућа и пећница и др. При избору сировина и технологији обраде преовлађује печена земља и вулкански камен. Коначне форме фигурина су типолошки уједначене, са веома високим степеном планирања и познавањем својстава сировина, што самим тим указује и на унапред планирану индустрију производње, а не на насумично и несистематско коришћење отпадака.

Заједнички именоватељ, који повезује готова сва, у различитом степену откривена налазишта у овом региону, јесу природна рудна и минерална богатства и њихова експлоатација готово до данас. Све импликације наводе на то да је главни критеријум при избору локација присуство природних рудних наслага и природна повезаност између налазишта у одређеном региону.

Александар Манић, Пирот

ЕНЕОЛИТСКА БАКАРНА СЕКИРА ИЗ ЗАВИЧАЈНЕ МУЗЕЈСКЕ ЗБИРКЕ У ДИМИТРОВГРАДУ

У раду је приказана енолитска крстаста бакарна секира која је 1998. године доспела у Завичајну музејску збирку у Димитровграду. Услови налаза секире нису сасвим јасни, што нас у највећој мери лишава потпуне информације. Нађена је случајно, у северном делу савременог града на месту званом „Селиште“, приликом трасирања Толстојевог улице, у шуту испред кућа бр. 26 и 28. Секира је повијена, са хоризонталним и вертикалним лучно повијеним несиметричним сечицама и отвором за држаље, који је са унутрашње стране прстенасто профилисан. Израђена је у техници ливења и моделована је у дводелном калупу. Површина секире је шупљикава, покривена светлозеленом, смеђом и браонкастом патином. На сечицама су видљиви трагови минималне употребе. Секира се може одредити у тип *Jaszladany* (Јасладани) по типологији Ф. Шуберта, а овај тип секира распрострањен је у већем делу југоисточне Европе. Налаз се хронолошки може одредити у период краја V и почетка IV миленијума п.н.е, односно у период средњег енеолита, а територијално одговара Бубањ-Салкуца-Криводол комплексу. У непосредној близини места где је секира нађена, потичу и случајни налази енеолитске керамике, те је изнета и претпоставка о постојању праисторијског насеља. У блиском окружењу забележена су и мања рудна налазишта, локалног карактера. Нека новија истраживања износе тезу о њиховој експлоатацији и у енолитском периоду.

Dina Vajzović, Kantonalni Zavod za urbanizam, prostorno planiranje
i zaštitu kulturno-historijskog naslijeđau Bugojnu

NEKOLIKO NEOBJAVLJENIH KERAMIČKIH PREDMETA IZ ZBIRKE ZAVIČAJNOG MUZEJA TRAVNIK

У пражисторијској збирци Завичајног музеја Травник се чува неколико занимљивих керамичких предмета. У овом раду ће бити представљене три минијатурне посуде пронађене приликом археолошких ископавања 2012. године на градини Тарабовач надомак Травника, један култни предмет са истог локалитета, те три неолитске фигурине које су у збирку музеја дошле као поклон из Србије, тадашњој Исусовачкој гимназији у Травнику. Једна фигурина

je čitava, sa raširenim rukama, ukrašena cijelom površinom kosim linijama, dok su od druge dvije sačuvane samo glave sa kosim očima, jedna dosta loše urađena.

Prilikom iskopavanja na ovom lokalitetu koji se okvirno datira u kasno brončano i rano željezno doba, u najstarijim slojevima su pronađeni fragmenti impresso kulture, koji kao takvi predstavljaju najranije tragove naseljavanja u centralnoj Bosni, i najsjeverniji prodor nosilaca ove starije-neolitske kulture u Bosnu i Hercegovinu. Zajedno u sloju sa ostacima impresso keramike je pronađena i tzv. minijaturna posudica sa izlivkom, bez ikakvih ukrasa. Jasno je da ova posudica nije imala praktičnu namjenu, iako se autori ne slažu oko toga čemu su služile ovakve minijaturne posudice. Prema načinu izrade može se odrediti njena okvirna datacija u neolit. Druge dvije posudice su dosta detaljnije obrađene, imale su ukrase, i prema načinu izrade i ornamentici pripadaju kasnijim prahistorijskim periodima. Jedna od njih je loptastog oblika, izrađena u maniru tzv. zapadnobalkanskog geometrijskog stila, sa uzdužnim trakama u kojima se nalaze trouglovi ispunjenim pravim linijama koje se spuštaju do njenog zaobljenog dijela. Treća posudica je izduženog oblika, ukrašena pravim linijama, a na dnu je imala dvije linije koje se sjeku u obliku križa. Sa strana, pri vrhu imala je dvije rupice, a u samoj posudici su nađeni tragovi gareži. Najzanimljiviji nalaz je svakako neobični kulturni predmet, figurina, kakva do sada nije poznata na ovim prostorima. Sa gornje strane je ukrašena simetrično raspoređenim trakicama i kuglicama, gdje se u samom centru nalazi ispupčenje, dok sa donje nema ukrasa.

Ajla Sejfuli, Zavičajni muzej Travnik

BRONČANODOBNI GROB SA LOKALITETA POTKRAJ KOD TRAVNIKA

U maju 2013. godine na poziv mještanina sela Potkraj, koje je smješteno na obroncima planine Vlašić, stručni tim Zavičajnog muzeja Travika obišao je lokalitet na kojem je otkriven grob koji je po dolasku ekipe već bio dobrim dijelom devastiran. Lokacija na kojem je, prilikom izvođenja radova na izgradnji privatnog objekta pronađen grob u kojem se nalazio skelet odrasle ženske individue nalazi se u podnožju brončanodobne gradine koja je registriran arheološki lokalitet. S obzirom da se pomenuti grob nalazio na veoma nepristupačnom mjestu što je i onemogućilo zaštitna arheološka istraživanja ostali smo uskraćeni za detaljnije informacije o ovom ukopu, kao i o ostalim

koji su evidentirani površinskim pregledom terena. Ukopi se jasno naziru u profilu brežuljka čiji je dio uklonjen mehanizacijom što je i otkrilo tragove grobova koji su ukopani u žutu zemlju. Prvi i jedini grob koji je otkriven i djelimično istražen bio je grob odrasle ženske individue, položene na leđa, sa rukama ispruženim niz tijelo. Skelet je bio položen u pravcu zapad-istok, sa glavom okrenutom na zapadu, dok su noge orijentirane prema istoku. U grobu su pronađeni fragmenti keramičke posude sa karakterističnim ornamentima koji odgovaraju načinu ukrašavanja srednjobosanske kulturne grupe ksnog brončanog doba, kao i dvije brončane spiralne narukvice koje bi se mogle datirati u prelazni period između Ha B2/B3. Oko skeleta je formiran kameni vijenac od riječnih oblutaka, dok je iznad skeleta bio sloj zemlje pomiješan sa krupnim i sitnim oblucima, čime se formirala svojevrsna humka. Nalaz ovog groba, koji bi se po svim elementima mogao atribuirati periodu početka kasnog brončanog doba iznimno je važan, imajući u vidu potpuni izostanak nalaza grobova i nekropola brončanog doba na području rasprostiranja pomenute kulturne grupe.

Војислав Филиповић, Археолошки институт, Београд
Верица Танасић, Мали Зворник

НАЛАЗ МАЧА СА ПУНОЛИВЕНОМ ДРШКОМ (RIGSEE) ИЗ ОКОЛИНЕ ЉУБОВИЈЕ

У јесен 2010. године, у атару села Грабовица близу Љубовије, приликом машинског вађења шљунка из Грабовничке реке, притоке Дрине, откривен је бронзани мач са пуноливеном дршком. Мач је незнатно савијен и оштећен на делу рукохвата, али је, уопште узев, релативно добро очуван. Дужине је 62 cm, има централно ребро, а ивице су истрошене услед употребе. Рукохват је благо проширен и завршава се тањирастом јабучицом, која опет има дугметасти крај. И рукохват и јабучица украшени су једва видљивим линијама, очигледно истрвеним услед дужег стајања у води. Налаз припада типу мачева са пуноливеном дршком, односно типу *Rigsee* уколико пратимо средњоевропску терминологију. Мач из Грабовице указује на јаке везе са Панонијом и средњом Европом, где су *Rigsee* типови скоро редовна појава током краја Вг D и Ha A1 периода. Са друге стране, овај тип мача се код нас појављује у Подунављу и око ушћа Мораве у Дунав (Дубравица, Сараорци и Тополница), те овај налаз из околине Љубовије представља најјужнији и, да тако кажемо, „најзабаченији“ примерак. Уопште узев, *Rigsee* мачеви могу се везати за

широку појаву тзв. “култура поља са урнама” током финалног периода бронзаног доба у овом делу Европе, мада ни о таквим налазима у околини Љубовије немамо до сада никаквих података.

СЕКЦИЈА ЗА КЛАСИЧНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, А. Црнобрња)

Dina Vajzović, Kantonalni Zavod za urbanizam, prostorno planiranje i
zaštitu kulturno-historijskog naslijeđau Bugojnu

PRELIMINARNI REZULTATI ISTRAŽIVANJA ANTIČKOG LOKALITETA ĐELILOVAC KOD TRAVNIKA, BOSNA I HERCEGOVINA

U proljeće 2013. godine gospodin Mato Kesten je obavjestio Zavičajni muzej Travnik da je prilikom građevinskih radova na privatnoj zemlji u mjestu Đelilovac, u blizini Travnika, naišao na ostatke zidova. Nakon obilaska terena, već na prvi pogled se moglo zaključiti da se radi o lokalitetu iz antičkog perioda, i kako su istraživanja pokazala to jednom od najvećih dosada pronađenih u Bosni i Hercegovini, te je Zavičajni muzej odlučio da pokrene arheološka istraživanja, koja su se odvijala u dvije faze.

Ukupno su otvorene četiri sonde, a najznačajniji materijal je pronađen u sondi II, koja je otvorena uz sami rub zida koji je bio vidljiv na površini. Sonda je prvobitno bila dimenzija 2x2 m i postepeno je proširivana do dimenzija 7x5 m. Dosegla se dubina od 2.30 m u petom otkopnom sloju, kada se naišlo na žutu glinovitu zemlju, zdravicu, u koju su bili ukopani temelji i bili su neobično duboki u poređenju sa ostalim lokalitetima u Bosni i Hercegovini, blizu 2 metra. Zid je sačuvan u visni gotovo metar i po i vidljivo je nekoliko faza gradnje, što uz visinu temelja predstavlja jedan od najbolje očuvanih ostataka iz antičkog perioda u Bosni i Hercegovini.

Najviše je pronađeno keramičkog materijala: grube rimske keramike, terra sigilate, sive keramike i rimske slikane keramike. Posebno je zanimljiv nalaz svjetiljke tipa "šišarika" ili ananasa, koja je sačuvana u cjelosti. Ovaj tip svjetiljke nije čest na antičkim lokalitetima u Bosni i Hercegovini, i jedini poznati primjerak potiče iz metalurškog pogona u dolini rijeke Japre kod Bosanskog Novog. Svakako najznačajniji nalaz je bronzana pločica sa prikazom kulta dunavskog konjanika. Ovo je za sada jedini nalaz bronzane pločice sa prikazom nekog kulta u BiH, a ukupno šesti nalaz predstave kulta dunavskog konjanika. Od metalnih nalaza pronađena je još i bronzani ukrašeni okov za kutiju, bronzani prsten, olovna aplikacija slična primjercima iz kastruma u Doboju, te mnogobrojni predmeti za svakodnevni rad. Pronađena su i dva novčića, cara Aurelijanususa i cara Consansa, koja su pomogla u okvirnoj dataciji lokaliteta.

Ajla Sejfuli, Zavičajni muzej Travnik

PLOČICA SA PRIKAZOM KULTA DUNAVSKOG KONJANIKA SA LOKALITETA ĐELILOVAC KOD TRAVNIKA

Lokalitet Đelilovac nalazi se 15-ak kilometara udaljen od Travnika, a otkriven je prilikom izvođenja radova na izgradnji prilaznog puta na privatnom imanju. Uklanjanjem zemljanog nasipa uočeni su ostaci zida u dužini od sedam metara nakon čega je vlasnik zemljišta obavijestio Zavičajni muzej Travnik. U toku površinskog pregleda terena na širem području uočeni su fragmenti keramike, tegula i željezne troske, što je bio dovoljan razlog da se pokrene zaštitna arheološka istraživanja, čime bi se donekle spriječila daljnja devastacija lokaliteta.

Brončana pločica pronađena je u nasipu zemlje koja je mehanizacijom uklonjena prilikom proširenja puta, te iz tog razloga nije moguće sa sigurnošću utvrditi njenu primarnu poziciju. Izrađena je od veoma tankog brončanog lima, debljine 0, 73 mm, dužine 102, 26 mm, dok širina iznosi 61, 76 mm na najširem očuvanim dijelu. Do sada je na području BiH otkriveno ukupno šest pločica sa prikazom kulta Dunavskog konjanika, od kojih je pet objavljeno dok se šesta pločica, koja nije objavljena, nalazi u zbirci samostana Tolisa kod Orašja. Pločica sa lokaliteta Đelilovac zanimljiva je prvenstveno jer se radi o prvom i za sada jedinom primjerku prikaza ovog kulta koji je izrađen u bronci, a sam ikonografski i kompozicioni sadržaj u potpunosti odgovara ostalim prikazima kulta koji su predstavljeni na olovnim pločicama. Iako je pločica u veoma lošem stanju i neophodna je konzervacija iste, naslućuju se različite predstave kulta raspoređene u tri različita friza unutar pravokutnog prostora koji završava u obliku krova. U gornjem polju nazire se ženska figura sa uzdignutim rukama u kojima drži grančice. Figura zauzima centralno mjesto u ovom pojasu, a sa njene lijeve strane nalazi se konjanik. S obzirom da je pločica oštećena, samo se naslućuje da se drugi konjanik nalazio i sa lijeve strane ženske figure. Sami prikazi predstave, način na koji su predstavljene ljudske figure i ostali elementi kulta, te materijal na kojem je prikazana predstava uveliko se razlikuje od ostalih do sada poznatih predstava i na osnovu pomenutog može se zaključiti da je pločica vjerovatno rad provincijalne radionice i nevještog umjetnika koji je pokušao imitirati mnogo naprednije i tehnički savršenije prikaze izrađene u olovu.

Vladimir P. Petrović, Institute for Balkan Studies of SASA, Belgrade
Vojislav Filipović, Archaeological Institute, Belgrade

TIMACUM MAIUS (NIŠEVAC): ROMAN BATHS, EXCAVATIONS 2012 AND 2013

Systematic archaeological excavation in the area of the village of Niševac, near Svrljig in Eastern Serbia, of an ancient Roman site, possibly *Timacum Maius* station has been going on for seven years. This settlement was on the main Roman road *Lissus–Naissus–Ratiaria*, connecting the Adriatic, Central Balkans and the Danube.

During the most recent archaeological researches in 2012 and 2013 was found a large segment of the Roman baths (*thermae*). Dimensions of the so far explored northern part of the baths are approximately 11 x 9 meters and it consists of two basins and two rooms with hypocaust heating system. Basins are unfortunately damaged by heavy machinery, during the recent melioration works on the left bank Svrljiški Timok River. Within the outer walls of two rooms with a hypocaust are registered the cylindrical *tubuli* built into the wall mass and associated with hypocaust cavity. In the hypocaust cavity were found collapsed parts of the ceiling of the building, columns that supported the floor, heating channel (*praefurnium*), traces of the wall coating that was red painted, remains of massive ceramic *tubuli* of square section and fragments of window glass from the western side of the object. The floor of the entire hypocaust cavity is paved by pebbles in order to preserve and accumulate the heat that circulated from heating channel between columns. This type of pavement in hypocaust cavity is very exceptional in the construction of the Roman baths.

Младен Јовичић, Археолошки институт, Београд
Бебина Миловановић, Археолошки институт, Београд

РИМСКА ЦИГЛАРСКА ПЕЋ СА ИСТОЧНЕ НЕКРОПОЛЕ ВИМИНАЦИЈУМА

Приликом изградње водоводне мреже за потребе археолошког парка Виминацијум, у августу 2013. године дошло се до открића цигларске пећи на локацији Пиривој. Пећ се налазила на простору источне градске некрополе, удаљена 430 м источно од легијског логора. Више цигларских пећи је откривено на Виминацијуму током заштитних ископавања јуж-

них градских некропола, односно данашњем простору термоелектране Костолац 2, 80-их година 20. века. Том приликом су истражене три цигларкесе пећи на локалитету Пећине (тзв. Занатски центар) и три на локацији Ливаде код Ђуприје.

Пећ на локалитету Пиривој је димензија 4,30 x 3,60 м. Зидови пећи су грађени од ћерпича, након чега је на зидове налепљена спољашња оплата од глиновите земље. Комора за печење опека била је очувана у висини од 70 цм. Решетка која је током античког периода била оштећена имала је 6 редова по 8 отвора за цуг, пречника до 7 цм. Ложиште пећи очувано је у потпуности и састојало се од централног, лучно засведеног канала, и шест попречних канала подељених стубовима зиданих од ћерпича и премазаних блатом. Топао ваздух је кроз попречне канале и отворе у решетки циркулисао из ложишта у горњу комору. Отвор ложишта од запечене земље налазио се на западној страни и имао је облик калоте. На основу слојева унутар пећи, могу се издвојити две фазе коришћења. Испод поднице ложишта пећи је пронађен антички бунар, пречника 1,0 м. Бунар припада старијој фази, односно био је затрпан пре изградње пећи. Како приликом истраживања није пронађено довољно хронолошки остетљивог материјала, налази из бунара представљају *terminus post quem* за изградњу пећи која припада периоду 3. века.

Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

МЕДИЈАНА ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА 2013. - ПРЕЛИМИНАРНИ ИЗВЕШТАЈ

Током 2013. године на археолошком налазишту Медијана обављана су заштитна археолошка истраживања за потребе реализације пројекта изградње заштитне конструкције на Вилом са перистилом и реализације конзерваторско-рестаураторских радова на музејској згради. Археолошка истраживања обављају се у организацији Завода за заштиту споменика културе Ниш.

Истраживања су обављана у периоду између 01.02.2013. и 23.07.2013. као и у периоду између 04. и 19.11.2013. године у укупном трајању од 113 радних дана.

Ископавања су спроведена на позицијама темеља пројектоване конструкције над Вилом са перистилом (72 пројектована темеља), као и око и у унутрашњости музејске зграде.

Радивоје Арсић, Завод за заштиту споменика културе Ваљево

КАСНОАНТИЧКИ СТАБЕНИ ХОРИЗОНТ У УТВРЂЕЊУ ЈЕРИНИН ГРАД-БРАНГОВИЋ

Током прве две сезоне истраживања утврђења Јеринин град код Ваљева старије фазе живота из периода III и IV века регистроване су само као слојеви са покретним налазима унутар кула 1 и 4. Током 2012. и 2013. године дошло се до првих информација о хронологији подизања фортификације и објеката унутар бедема. Новим истраживањима документовани су објекти прављени од дрвета и блата настрадали у пожару крајем IV или у првој половини V века. Преко остатака ових скромних грађевина подигнути су нови стамбени објекти и црква почетком VI века. Током 2013. године истражен је Нешто квалитнији објекат са темељном подрумском зоном зиданом од камена у техници сухозида са бондручним зидовима и спратном конструкцијом. Саграђен је у другој полвини IV века. Унутар куће откривени су бројни *in situ* налази који указују на стабене навике и етничку структуру становништва у овом периоду. Доступни налази указују на скромне архитектонске стандарде и теше животне услове становника овог дела провинције.

Љубиша Васиљевић, Народни музеј Крушевац
Сања Рутић, Народни музеј Крушевац

ЈАМА СА РАНОВИЗАНТИЈСКОГ УТВРЂЕЊА УКОСА У ГРАД СТАЛАЋУ

У оквиру Пројекта мултидисциплинарног истраживања Мојсињских и Послонских планина Народног музеја Крушевац, у периоду 2009-2012. године спроведене су кампање археолошких истраживања локалитете Укоса и Кућиште у Град Сталаћу, Општина Ћићевац. Локалитети се налазе на јужном крају Град Сталаћа, непосредно изнад локалног пута Град Сталаћ-Стеванац, у непосредној близини леве обале Јужне Мораве.

Укоса представља вишеслојни локалитет, први пут насељен у периоду старијег гвозденог доба и коришћен све до римских освајања. У IV веку долази до поновног коришћења стратешкох погодности Укосе, што потврђују налази римског бронзаног новца. Талас обнове утврђења на Балкану, за време владавине Јустинијана (525–565), није мимоишао ни Укосу, о

чему сведоче откривени остаци бедема и покретни археолошки материјал из периода ране Византије, када је утврђење имало најзначајнију улогу.

Казивања мештана о проналасцима гробова на оближњем брду Кућиште, потврђена су открићем скелетног гроба на северној падини овог брда. Антрополошка анализа скелета показује да су у гробу пронађени декомпоновани остаци женске индивидуе, старе око 25 година. Са великом вероватноћом сматра се да је особа за живота боловала од коштаног облика туберкулозе, а да ли је ова болест представљала непосредни узрок смрти, не може се поуздано утврдити.

Током кампање истраживања, спроведене 2012. године, откривена је отпадна јама са покретним материјалом временски одређеном у рановизантијски период (фибуле, керамика, метални налази), што представља још једно сведочанство о интензивном животу на овом локалитету у периоду од IV – VI века.

Vanja Žigić, Brčko

RIMSKI BODEŽ IZ UTVRĐENJA U MAKLJENOVCU KOD DOBOJA

Bodež sa sječivom koje se sužava na sredini predstavlja jedno od osnovnih dijelova rimskog naoružanja od 1. vijeka prije nove ere. Slično gladijusu, njegov oblik vodi porijeklo sa Iberskog poluostrva, gdje su iz prerimskog vremena poznati veoma slični oblici oružja. O upotrebi i ulozi koju je imao u borbi nema mnogo podataka, mada bogato ukrašene korice iz 1. vijeka upućuju na to da je u ovo vrijeme korišćen i kao statusni simbol. Pojedini nalazi i predstave na likovnim spomenicima potvrđuju nošenje bodeža i tokom 2. vijeka, a sa nešto izmjenjenim oblikom njegovo korišćenje je nastavljeno i u 3. vijeku.

Jedan rimski *pugio*, koji se čuva u Muzeju sjeverne Bosne u Doboju, otkriven je prilikom arheoloških istraživanja na prostoru principije rimskog utvrđenja u Makljenovcu kod Doboja. Rezultati ovih istraživanja, obavljenih pod rukovodstvom Branka Belića 1958. godine, nisu uvršćeni prilikom objave koja je uslijedila nakon istraživanja Irme Čremošnik 1959-1960. godine.

Radi se o jedinom nalazu klasičnog rimskog pugija, sa sječivom koje se sužava u sredini, koji je poznat sa teritorije Bosne i Hercegovine. Ostali bodeži, koji potiču uglavnom iz nekropole u Sasama kod Srebrenice, predstavljaju drugačije oblike, sa jednosjeklim sječivima i ravnim ivicama, kakvi su korišćeni i nakon što je *pugio* izašao iz upotrebe. Nalazi klasičnih rimskih bodeža poznati su još iz Kupe kod Siska i Garduna iz Trilja, i mada jedan iz Siska

koji vremenski odgovara nalazu iz Doboja, odnosno 3. vijeku, posjeduje drugačije karakteristike kada su u pitanju proporcije sječiva i oblik trna. Bodež iz Doboja, sa širokim sječivom i pločastim trnom, oblikom najviše odgovara nalazima iz poznate ostave iz Künzinga.

Miroslav B. Vujović, Filozofski Fakultet, Beograd
Jasmina Davidović, Muzej Srema, Sremska Mitrovica

O JEDNOM VRHU ZAPALJIVE STRELE IZ MUZEJA SREMA

Bogata zbirka rimskog naoružanja i vojne opreme iz Muzeja Srema nedavno je obogaćena i priložima udruženja ronilaca koji već godinama pronalaze najraznovrsnije predmete u koritu Save kod Sremske Mitrovice. Među njima posebno se izdvaja jedinstveni nalaz vrha strele sa ležištem za zapaljive materije. Vrh strele kovan je od gvožđa sa kratkim koničnim tulcem za nasađivanje i uskim četvorostranim probojcem punog preseka. Između usadnog tulca i probojca nalazi se proširenje u vidu trokrakog šupljeg "kaveza" koji predstavlja ležište za zapaljive materije. Upotreba zapaljivih sredstava u vojskama antičkog perioda pominje se u radovima nekoliko antičkih historiografa i svedoči o raširenoj praksi upotrebe vatre u ratnoj taktici. U zavisnosti od okolnosti ova bacačka sredstva korišćena su u ofanzivnim i defanzivnim aktivnostima za podsticanje vatre u opsednutim utvrđenjima, na brodovima kao i paljenje opsadnih konstrukcija, artiljerijskih oruđa i opsadnih mašina. Za nalaz vrha zapaljive strele iz Save kod Sremske Mitrovice, trenutno jedini takav primerak konstatovan na tlu Srbije, analogije se mogu naći među rimskim republikanskim i imperijalnim naoružanjem iz Siska, lokaliteta Grad kod Šmihela kao i nekolicine drugih nalazišta širom pograničnih oblasti rimske imperije. Ovaj nalaz svedoči o burnoj istoriji Sirmijuma kao jednog od najvećih civilnih naselja i značajnom administrativnom i vojnom centru na panonskom prostoru.

Предраг Пејић, Музеј Понишавља Пирот

ПОЧЕТНИ ДЕО НАТПИСА СПОМЕНИКА ИЗ ВЕЛИКОГ СУВОДОЛА КОД ПИРОТА ПОСВЕЋЕН ЗЕВСУ И ХЕРИ

Вулић је свакако још приликом откривања 1934. године добио калк завршног дела грчког натписа са споменика из Великог Суводола код Пирота, али је он објављен тек постхумно. Ископан је на античком локали-

тету Градиште, удаљеном око 7 км западно од Пирота-Турса, односно у граничној области римске провинције Тракије према Мезији Супериор. На основу једино забележених трачких имена претпостављало се да они чине чланове неког удружења. Након Другог светског рата споменик је пребачен у двориште Музеја Понишавља где се и данас налази.

Почетни важнији део натписа налазио се годинама у суседном Малом Суводолу, смештен у апсиди цркве Свете Петке на сеоском гробљу. Са скорашњим проналажењем горњег дела натписа констатовано је да он са раније откривеним текстом чини целину, односно да се ради о натпису који је био урезан на постаменту израђеном у кречњаку. Из новог дела натписа види се да је посвећен Зевсу и Хери. Постамент је свакако носио или представу божанстава или почасни стуб.

У пиротском крају откривено је више вотивних икона посвећених Зевсу. Најбројније са приличним оштећењима извађене су недавно од стране златара из оближњег трачког светилишта на Марковој штрапки на планини Белави. Судаћи по састављеном натпису чини се да је на Градишту у Великом Суводолу постојало још једно трачко светилиште или храм намењено пре свега Зевсу и Хери из периода 2-3. века н.е.

Сања Стојановић, Београд

МЕЗИЈСКА ФЛОТА (*CLASSIS FLAVIA MOESICA*) И ПРОВИНЦИЈА ГОРЊА МЕЗИЈА

У реферату ће бити речи о Мезијској флоти (*classis Flavia Moesica*), њеној улози и могућностима ангажовања на територији западне Мезије, доцније провинције Горње Мезије.

Сматра се да је ова флота након административне поделе провинције Мезије (86. године) стављена под команду намесника Доње Мезије. У којој мери је била ангажована у Горњој Мезији досад није разрешено. О питању контроле горњомезијског сегмента Дунава нема уједначеног става. Мишљења су изрицана са мањом или већом дозом резерве, па се контрола стављала у надлежност Панонске (*classis Flavia Panonica*) или Мезијске флоте (*classis Flavia Moesica*). Без претензија давања коначног одговора на питање која флота је контролисала овај део лимеса, сматрамо нужним сагледавање проблема синтезом досадашњих сазнања како би се увидела потреба за ангажовањем Мезијске флоте (*classis Flavia Moesica*) на територији Горње Мезије. Намера нам је да указивањем на досад познате налазе који сведоче о флоти у провинцији,

као и налазе изван провинције који се односе на ову флоту, укажемо на простор у коме постоје јасни трагови њеног сталног боравка а посведочену активност, као и уопштено гледано улогу провинцијских флота, искористимо у сагледавању потреба за ангажовањем *classis Flaviae Moesicae* на доњем делу средњег Дунава.

СЕКЦИЈА ЗА СРЕДЊОВЕКОВНУ АРХЕОЛОГИЈУ

(секција, Д. Радичевић)

Гордана Гаврић, Завод за заштиту споменика културе Краљево
Душан Рашковић, Нарони музеј Крушевац
Дејан Булић, Историјски институт Београд

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА ГРАДАЦ У СЕЛУ ГОРЊЕ ЛЕВИЋЕ ПОД КОПАОНИКОМ

Локалитет Градац се налази у атару села Горње Левиће у општини Брус на источним обронцима Копаоника. Смештено је на доминантној тачки комуникације Брус-Блажево, где се на западној страни пењу источне падине висова Копаоника. У археолошкој евиденцији Народног музеја Крушевац локалитет је познат од 1963. године када је локални учитељ Д. Јовановић, самостално са ђацима сеоске школе вршио ископавање и при томе открио један гроб уз припадајуће предмете гробног инвентара. Неки од тих предмета су доспели у крушевачки музеј заједно са више налаза металних предмета са истог налазишта. Мања ископавања током августа и септембра 2005. године спроведена су у сарадњи Народног музеја Крушевац и Завода за заштиту споменика културе из Краљева. Резултати ископавања нису публиковани, јер се очекивао наставак истраживања, међутим како то не изгледа могуће, жеља нам је да публикујемо садашње стање познавања овог археолошког налазишта. О налазишту је већ било речи у прегледним чланцима аутора овог рада, међутим није било целовитог прегледа познавања локалитета Градац-Белицка чука. Реч је о утврђењу димензија 215 x 160 м, са огромним подграђем на западним падинама Белицке чуке. Резултати ископавања су, откривени темељни зидови апсиде цркве и делови обзиђа, грађевина у оквиру утврђења. Лоцирани су и делови бедема утврђења. Бројни су налази керамике из рановизантијског периода и раносредњовековног периода. Међу ситним налазима истичу се налази као што су, раоник, кука кантара, гвоздена длета, стаклени одломци, новац. Поред налаза са ископавања истичу се случајни налази који су путем поклона током 2012. године дошли у крушевачки музеј (рановизантијске фибуле, копче, новац и гвоздени алат).

Ивана Живаљевић, Лабораторија за биоархеологију,
Филозофски факултет, Београд
Немања Марковић, Археолошки институт, Београд
Миломир Максимовић Одељење за историју,
Филозофски факултет, Београд

РИБА НА СТУДЕНИЧКОЈ ТРПЕЗИ: АРХЕОЗООЛОШКА И ПИСАНА СВЕДОЧАНСТВА

У овом раду ће бити представљена реконструкција исхране и стратегије снабдевања рибом средњовековног манастира Студенице, првенствено из археозоолошке перспективе. Будући да се сва досадашња сазнања о улози рибе у православним средњовековним манастирима темеље искључиво на писаној речи, овај рад представља пионирски интердисциплинарни подухват који комбинује резултате археозоолошке анализе и историјске изворе. Релевантни извори наводе на закључак да је риба првенствено била доступна одређеним друштвеним категоријама, на првом месту владарском двору, племству и манастирима. Сачуване манастирске повеље указују да су у периоду од XIII до XV века сви значајни манастири имали своје рибњаке, риболовишта (преграђене делове реке у којима се ловила риба) и своје риболовце који су их снабдевали рибом. Значај рибе за манастирску трпезу је био двојак – најпре као вид исповедања хришћанства (у време поста), али и у време обележавања значајнијих догађаја (празника посвећених Богородици и ктитору), када се у манастир допремала квалитетна риба из удаљених области. Остаци риба који су у овом раду анализирани прикупљени су током дугогодишњих систематских археолошких истраживања манастира Студенице, и потичу из отпадних простора датованих у XIV и прву половину XV века. Резултати археозоолошке анализе показали су да поред локално доступних врста (сом, шаран, штука), у манастир стизале и високо квалитетне рибе са Дунава (моруне, руске јесетре, паструге). Реконструкције величине и трагови касапљења на костима моруна указују да су крупни примерци ове врсте (по правилу већи од 2 м) у манастир допремани цели, могуће сушени или усолјени. Ова студија доприноси новом и другачијем погледу на економски и религијски значај рибе у манастиру Студеница, и истовремено представља прво археозоолошко истраживање остатака фауне из средњовековних православних манастира уопште.

Александар Јашаревић, Музеј у Добоју, Добој
Сњежана Антић, Музеј Семберије, Бијељина

АРХЕОЛОШКО ИСТРАЖИВАЊЕ ЛОКАЛИТЕТА ЦРКВИНА, ГЛАСИНАЧКО ПОЉЕ 2013. Г.

Током 2013. године Музеј у Добоју извршио је заштитна археолошка истраживања на локалитету Црквина на Гласиначком пољу. Локалитет је лоциран на доминантном брду поред магистралног пута Соколац-Рогатица. У стручној литератури локалитет је познат још од краја 19. вијека као једна од највећих некропола под стећцима и мјесто на коме се налазила средњовјековна *Црква на Гласинцу*. Преко 400 видљивих стећака нису били довољан разлог да се локалитету посвети посебна пажња и заштита, већ је 2009. године тешком механизацијом у потрази за темељима цркве из народног предања девастирам простор од преко 500 м² и тиме учињена, како ће се касније показати, непроцењива штета културно-историјском наслеђу Сарајевско-романијске регије.

Заштитна археолошка истраживања открила су темеље средњовјековне цркве на централном платоу. Ријеч је о једнобродној грађевини са плитком полукружном апсидом и наосом са два реда пиластара. У апсидалном дијелу дјелимично је очуван оригинални под. Црква је зидана од квадратних тесаника сиге у правилним редовима. На основу пропорције цркве, димензија и распореда пиластара може се предпоставити да је црква била засвођена и са кубетом над наосом. Током истраживања наишло се на већу количину уломака фресака. Фрескописање изведено је у метопама, вертикалним пољима у различитим бојама, највјероватније у приземним зонама, без фигуралних композиција. Кгиторска гробница откривена је уз западни зид. У гробници је пронађен *in situ* инхумирани скелет покојника, без прилога.

Око цркве формирана је велика некропола под стећцима на редове. Источна страна некрополе у цјелости је девастирана током 20. вијека. Око цркве и у унутршњости у току археолошких ископавања истражено је 20 гробова. Због специфичних услова терена у гробовима је остала сачувана већим дјелом дрвена архитектура, као и дјелови текстила од ношње. Најстарији гробови под стећцима датовани су дубровачким сребрним новцем са почетка 15. вијека. Исто датовање подржавају и налази накита, док сама црква на основу стратиграфије укопавања, показује старије датовање, прве половине 14. вијека. Црква на Гласинцу има своје аналогије у црквама маузолејног карактера Подриња.

Горан Симоновић, Музеј Републике Српске, Бањалука

АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА ЛОКАЛИТЕТА ПРИЗРЕН КОД МРКОЊИЋ ГРАДА, 2011–2013. ГОДИНЕ

У реферату ће бити представљени резултати археолошких истраживања на локалитету Призрен код Мркоњић Града, која је реализовала археолошка екипа Музеја Републике Српске из Бањалуке у току три краће кампање од 2011. до 2013. године. Локалитет површине од око 700 m² налази се на западној граници општине Мркоњић Град. Смјештен је на врху стјеновитог масива, изнад кањона Сане, на надморској висини од 570 m. Призрен се током средњег вијека налазио на јужној граници жупе Бањице, једној од жупа Доњих Краја. Од првог пада под Турке 1463. године, па до коначног пада под њихову управу, крајем XV вијека налазио се у склопу Јајачке бановине. Под именом Призрен помиње се као разрушена тврђавица у чувеном Курипешиневом путопису из 1530. године.

Реферат има за циљ представљање резултата до којих се дошло након истраживања површине од око 90 m², на сјеверном и југоисточном крају западне грађевинске цјелине. Биће изнесене чињенице на основу којих се може закључити да је архитектонски комплекс подигнут на локалитету Призрен, претрпио девастацију, која се манифестовала спаљивањем и рушењем грађевина, највјероватније око половине XV вијека. Такође ће бити показано да је кратко након девастације комплекса дошло до обнове живота на локалитету. То су илустровали и потврдили налази из културног слоја формираног непосредно на слоју рушења и девастације: касносредњовјековна грнчарија, врхова стрела самострепа, топовске кугле, потковице, клинови, као и многобројне животињске кости. Сви ови налази свједоче о боравку војничке посаде на локалитету што се може довести у везу са формирањем Јајачке бановине. Биће презентовани и фрагменти украса архитектонских дијелова комплекса пронађени 2013. године, који указују на могућност да се на локалитету Призрен налазила утврђена палата као и налази који се могу, по први пут, повезати са фазом живота комплекса прије његове девастације. На крају биће ријечи и о потенцијалима локалитета који би могли да буду покретачи економског напретка локалне заједнице.

Ajla Sejfuli, Zavičajni muzej Travnik

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA SREDNJOVJEKOVNIH NEKROPOLA NA PODRUČJU OPĆINE TRAVNIK, BiH

U periodu između 2011. i 2013. godine Zavičajni muzej Travnik je u saradnji sa Zemaljskim muzejom BiH pokrenuo projekat istraživanja, zaštite i prezentacije srednjovjekovnih nekropola na području općine Travnika u sklopu kojeg su istražena ukupno tri lokaliteta, a na osnovnu rezultata istraživanja okvirno se datiraju u period kasnog srednjeg vijeka. Nekropole su registrirane u Arheološkom leksikonu BiH, a jedna od njih, nekropola na lokalitetu Glavica u Han Biloj bila je predmetom arheoloških istraživanja 1950-ih godina, kada je i otkriven jedan od najznačajnijih i najbolje očuvanih dijelova srednjovjekovne ženske nošnje. Riječ je o kapi koja je prekrivala cijelu glavu i uši te se vezala ispod brade, a pripada tipu *scuffie*. U toku istraživanja 2011. i 2012. godine na pomenutoj nekropoli je pored, od ranije poznata tri sarkofaga, otkriveno i preostalih 7. Kameni sarkofazi, koji su izrađeni od lokalnog kamena muljike i imitiraju oblik čovječijeg tijela karakteristični su za travnički kraj i do sada su, osim u okolini Travnika, pronađeni i na lokalitetima oko Jajca, Sarajeva i Foče. Nekropola u Fazličima pripada tipu nekropola sa stećcima i nalazi se u neposrednoj blizini lokaliteta Glavica. Zanimljivo je da obje nekropole potječu iz vremenski istog razdoblja, a da su ukopi na jednoj i drugoj nekropoli potpuno različiti. U oba slučaja se radi o inhumaciji, ali sam način ukapanja, orijentacija grobova, grobna arhitektura, kao i nadgrobni spomenici su potpuno različiti. Nekropola na lokalitetu Klisa u Gučoj Gori istraživana je krajem 2013. godine, a u toku ovih istraživanja otkriveno je ukupno 12 grobova, od kojih je jedan ukop u kamenom sarkofagu, dva u drvenom sanduku, a preostalih devet ukopa su bez ikakve grobne arhitekture. Krajem 19-og stoljeća na ovom lokalitetu pronađen je nadgrobni spomenik na kojem se spominju imena Petra i Nikole Kušetića, a pretpostavlja se da je spomenik stajao iznad groba sa kamenim sarkofagom.

Dina Vajzović, Kantonalni Zavod za urbanizam, prostorno planiranje i zaštitu kulturno-historijskog naslijeđau Bugojnu

LUKSUZNI NALAZI IZ SREDNJOVJEKOVNIH NEKROPOLA SA SARKOFAZIMA U SREDNJOJ BOSNI

Kasnosrednjovjekovni grobovi na području Bosne i Hercegovine su najčešće vezani za kamene nadgrobne spomenike – stećke i istraženi su do sada

na preko stotinu lokaliteta. Mogu se podijeliti u dvije osnovne grupe: grobovi s grobnom arhitekturom i oni bez nje. U grupu grobova bez grobne arhitekture najrasprostranjeniji je slobodan ukop u jednostavnu zemljanu raku, konstatiran na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, a najčešće na nekropolama na redove uz ruševine sakralnih objekata. U grupi grobova sa grobnom arhitekturom najčešći su tipovi grobnica konstruisanih od kamenih ploča raznih veličina i raznovrsne obrade, od nekoliko nemarno položenih kamenova na uzglavlju i u podnožju, do lijepo oblikovanih i složenih ploča ispod, oko i iznad pokojnika.

Međutim, poseban tip grobnica predstavljaju i monolitni, koritasto izdubljeni, u obliku čovječijeg tijela, kameni sarkofazi otkriveni u okolini Sarajeva, Foče, Zenice, Konjica, a posebno u okolini Travnika. Ovi grobovi su pripadali visokoj feudalnoj gospodi, što se moglo odrediti kako prema načinu njihove izrade, tako i prema priložima u njima. Upravo su u ovakvim kamenim sarkofazima pronalazeni najluksuzniji nalazi.

Svakako, najznačajniji nalaz pronađen u kamenim sarkofazima je pozlaćeni srebrni pojas iz doline Bile kod Travnika. Do sada su u Bosni i Hercegovini pronađena samo dva metalna pojasa. Drugi je pronađen u nekropoli Ravna Trešnja kod Tuzle 1897. godine, ali u ravnom grobu bez ikakve grobne arhitekture. Dijelovi ovog pojasa iz doline Bile su pronađeni 30. septembra 1950. godine prilikom gradnje puta kada je presječen humak i raskopana dva groba. Pojas je pronađen u sarkofagu, uz skelet muškarca. Sudeći po ostacima kostiju lobanje, u ovom sarkofagu je bio sahranjen muškarac zrele dobi. Od pojasa je sačuvano ukupno 6 dijelova: 4 dijela pojasa i dva tzv. uloška, a sarkofag se čuva u dvorištu Zavičajnog muzeja Travnik.

Još jedan izuzetan nalaz iz centralne Bosne pronađen je u sarkofagu u dolini rijeke Bile. Riječ je o pozlaćenoj kapi, skufiji, a u istom grobu su pronađeni i novčići koji su pomogli u datiranju groba. Postoje mišljenja da su iznad sarkofaga stajali stećci. Sarkofag u kojem je pronađena skufija je zauzimao centralno mjesto na nekropoli i bio je postavljen na samu stijenu. On se od ostalih sarkofaga izdvaja ne samo po nalazu u njemu, već i po dimenzijama i detaljnijoj obradi. Pomna izrada i imponantni oblik sarkofaga upućuju na to da je tu bila sahranjena neka imućnija osoba iz Travničkog kraja. Što se tiče samog nalaza kape u grobu, ona je pokrivala lice pokojnika. Kapa se sastojala od zlatnog čipkastog materijala i podstave od svile. Ova kapa predstavlja do sada najveći očuvani komad tekstila nađen u Bosni i Hercegovini. Kapa ima oblik scuffie, i pokrivala je cijelu glavu i uši, a vezala se ispod brade. U najnovijim istraživanjima sprovedenim na istoj nekropoli gdje je pronađena i skufija, 2012. godine je otkopano još sedam sarkofaga, a u najmonumentalnijem sarkofagu imponantnih dimenzija 2,30 m je pronađen brokat.

Ovi pojasevi, kao i niz drugih raznovrsnih nalaza, svjedoče o jasno izraženoj socijalnoj deferencijaciji, koja je posvjedočena kako prilaganjem ovako luskuznih nalaza u grobove imućnika, tako i samom grobnom arhitekturom, bilo da se radi o stećcima ili, u slučaju centralne Bosne, o sarkofazima.

Душан Медин, Петровац

МОГУЋНОСТИ (АРХЕОЛОШКИХ) ИСТРАЖИВАЊА КАСТЕЛА И ЛАЗАРЕТА У ПЕТРОВЦУ НА МОРУ

На западној страни петровачког залива налазе се остаци Кастела и Лазарета, камених здања подигнутих на оштрим хридинама, својеврсних симбола мјеста. Према локалној традицији која је забиљежена, саградили су их у 16. стољећу Млечани, који су тада владали овим крајем. Кастело је, претпоставља се, био утврђење гдје је боравио војни гарнизон, док је Лазарет служио као санитарна зграда, карантин. Намјена ових објеката мијењала се кроз стољећа, тако да је данас Лазарет туристичко-гоститељски објекат, а на Кастелу, са ког се пружа лијепо поглед на море и приобаље, налазе се споменици мјештанима погинулим у балканским и свјетским ратовима.

На овом простору, колико нам је познато, никада нијесу спроведена систематска археолошка истраживања, међутим, Кастело и Лазарет одавно већ привлаче пажњу археолога и стручњака у другим областима, као и заинтересованих аматера. Захваљујући резултатима њиховог рада, о овој теми, ипак, посједујемо одређена сазнања која надилазе поменуто усмена предања.

За оне који желе да нешто више сазнају о Кастелу и Лазарету, осим резултата спорадичних истраживања и неколико рекогносцирања, постоји и друга грађа која се може консултовати. У првом реду, мисли се на необјављени архивски материјал, старе мапе, земљишне књиге, графике, разгледнице, фотографије итд. Корисним сматрамо, такође, и податке добијене у разговору са старијим суграђанима. Другим ријечима, како би се са што цјеловитије освијетлили изглед и функција Кастела и Лазарета кроз вријеме, требало би користити методе више различитих наука. Синтеза знања о овој теми може представљати основу за могућа будућа археолошка или (још боље) мултидисциплинарна истраживања Кастела и Лазарета.

СЕКЦИЈА ЗА БИОАРХЕОЛОГИЈУ
(секција, Н. Миладиновић-Радмиловић)

Predrag Radović, National Museum Kraljevo
Sanja Alaburić, Natural History Museum, Belgrade
Zoran Marković, Natural History Museum, Belgrade
Stefan Vlastić, Beograd

**THE LATE MIOCENE FOSSIL PRIMATES FROM VELES
(REPUBLIC OF MACEDONIA)**

The Late Miocene beds in the vicinity of Veles (Republic of Macedonia) yielded many important mammalian fossils of the so-called "Pikermian fauna". Amongst these, the fossil colobine monkeys of the genus *Mesopithecus* are of particular interest for paleoprimateology of the Balkans. The Natural History Museum in Belgrade (Serbia) houses seven cranial and gnathic specimens of *Mesopithecus*, which come from three localities (Prevalec, Beluška and Brce). We conducted the first detailed description and the first comparative analysis of the specimens. The results allowed us to determine the presence of several different species (morphs): *M. pentelicus*, *M. delsoni*, *M. cf. pentelicus*, *M. cf. delsoni*. The MN11 to MN12 (Turolian) age was estimated on the basis of the associated fauna, which also points to a relatively open landscape - bushy or sparsely wooded savannah.

Марија Ђурић, Лабораторија за антропологију,
Институт за анатомију, Медицински факултет, Београд
Ксенија Ђукић, Лабораторија за антропологију,
Институт за анатомију, Медицински факултет, Београд

**ФИЗИЧКО-АНТРОПОЛОШКА АНАЛИЗА ОСТЕОЛОШКОГ
МАТЕРИЈАЛА СА ЛОКАЛИТЕТА АЈМАНА**

У овом раду представљени су резултати антрополошке анализе скелетних остатака са локалитета Ајмана. Антрополошка анализа скелетног материјала обављена је у Лабораторији за антропологију Медицинског факултета у Београду. Детаљна антрополошка анализа скелетног материјала обухватила је: процену степена очуваности скелетног ма-

теријала, одређивање метричких одлика скелета, утврђивање полне и старосне припадности индивидуа, процену приближне телесне висине, палеопатолошку анализу, епигенетске карактеристике, анализу зуба, као и макроскопско посматрање мишићних стрес маркера. Поред стандардних метода за одређивање старости у моменту смрти које се користе током антрополошке анализе код скелетних остатака деце у овој студији примењен је и метод одређивања старости у моменту смрти на основу рендгенских снимака примарне и сталне дентиције начињених ортопан томографијом, а на основу Демиријанове шеме. Анализа мишићних стрес маркера спроведена је на дугим костима одраслих особа у зависности од степена очуваности. Антрополошка анализа обухватила је скелетне остатке 35 индивидуа из укупно 16 гробова: 18 одраслих особа (51, 43%) и 17 неодраслих индивидуа (48, 57%). Услед лоше очуваности скелетног материјала, посебно фрагмената карличних костију пол је било могуће утврдити код 10 одраслих особа: 8 (22,86%) особа женског пола и 2 (5,71%) особе мушког пола, док код 8 (22,86%) индивидуа није било могуће утврдити пол. Знаци палеопатолошких лезија уочени су код 3 одрасле индивидуе и углавном се ради о дегенеративним променама на кичми, док је код 4 дечије индивидуе констатовано присуство поротичних промена на крвовима орбита као и на врату бутне кости.

Сања Стојановић, Београд

МОГУЋИ НАЧИНИ ЛЕЧЕЊА УШНИХ ОБОЉЕЊА НА ПРИМЕРУ НИЖИХ ДРУШТВЕНИХ СЛОЈЕВА У СИРМИЈУМУ

Пре четири године објављен је чланак Наташе Миладиновић-Радмиловић, у коме је указано на егзостозе у спољашњем ушном каналу тројице мушкараца сахрањених на некрополи Сирмија (лок. 80), датованој у период II и III столећа. Егзостозе у спољашњем ушном каналу настају услед дуготрајног излагања хладној води и ветру. У питању су бенигни тумори који не морају имати симптоме, мада због њих особе могу бити подложније инфекцијама или, код изражених егзостоза, опструкцији уха. Тада се могу осећати болови, свраб и др. Егзостозе се укљањају хируршким путем а како тројица мушкараца из Сирмија очигледно нису имала ову интервенцију, могуће је претпоставити да су током живота осећали описане тегобе те да су тражили начине да их ублаже.

Водећи се подацима из писаних извора у којима се бележи неколико начина за које се држало да омогућавају излечење различитих ушних

обољења, видећемо које су биљке и животиње могле бити коришћене у Сирмију у ове сврхе. Претпостављени нижи друштвени слој коме су припадали поменути мушкарци усмераваће нас на њима доступне методе лечења.

Тамара Павловић, Лабораторија за антропологију,
Институт за анатомију, Медицински факултет, Београд
Милош Дакић, Лабораторија за антропологију,
Институт за анатомију, Медицински факултет, Београд
Ксенија Ђукић, Лабораторија за антропологију,
Институт за анатомију, Медицински факултет, Београд

ПИТАЊЕ УПОТРЕБЕ КОШТАНОГ ПРАХА У МЕДИЦИНСКЕ СВРХЕ КОД АВАРА

Током 2012. године у Лабораторију за антропологију, Медицинског факултета у Београду, достављен је скелетни материјал са раноаварске некрополе Чик у Бачком Петровом селу. Приликом антрополошке анализе гроба 77 уочено је да се на лобањи особе женског пола, приближне старости од 21-23 године, налази дефект дуж задње ивице обода форамна магнума. На површини дефекта уочавају се паралелни, оштри урези који су вертикални у односу на површину кости и пружају се целом дужином од спољашње до унутрашње ламине. Правилност морфологије дефекта указује на то да нису настали тафономским процесима, већ највероватније услед антропогених фактора, дејством неког оштрог предмета. Аутори који су се раније бавили овом проблематиком, сматрају да се ради о „чудовишту“ са дистрофичним појавама, чији је лобањски коштани прах узиман непосредно након смрти, како би служио у циљу лечења епилепсије или неких неуропсихијатријских поремећаја оболелих чланова заједнице. У литератури се наводи да је оваква пракса познат етнолошки феномен, распрострањен широм света, као и да аналогне случајеве констатујемо на аварској некрополи Мали Иђош у Србији и на локалитетима у Мађарској (Ђер, Меликут). У прилог чињеници да се ради о посебној врсти сахране одговарају и гробни налази пронађени уз ову индивидуу, који сведоче о вишем социјалном статусу покојнице. У гробу су констатовани налази опредељени као козметички или медицински прибор (две ланцете и перфорирана бронзана кашика), пршљенци, оков торбице, нож, наушнице и два керамичка лонца. У овом раду биће приказани резултати антрополошке анализе, која је подразу-

мевала утврђивање степена очуваности скелета, одређивање пола и старости индивидуе, као и антропомотеријске карактеристике. Поред тога, урађена је анализа зуба, макроскопско посматрање мишићних стрес маркера, палеопатолошка анализа, као и утврђивање начина извођења ове интервенције. Циљ рада је покушај реконструкције околности при којима је могло доћи до овакве интервенције, евентуално откривање узрока и разматрање питања да ли се оваква интервенција уопште може довести у везу са медицинском праксом код Авара.

Неда Димовски, Градски музеј Суботица

БИПАРТИЦИЈА OS CUNEIFORME MEDIALE И OS NAVICULARE SECUNDARIUM – УЧЕСТАЛОСТ У ОКВИРУ ОМОЉИЧКЕ СЕРИЈЕ XII–XIII ВЕКА

Анализом људских скелетних остатака омољичке археолошке серије уочено је да две кости предњег реда ножја испољавају своје анатомске варијанте. Некомплетна бипартиција леве *os cuneiforme mediale* уочена је само у једном случају код индивидуе мушког пола, у оквиру посматраног узорка који се састојао од 96 медијалних клинастих костију одраслих индивидуа. Анатомска варијанта чунасте кости – *os naviculare secundarium* – забележена је код две индивидуе мушког и индивидуе неутврђеног пола, у оквиру укупног узорка од 87 чунастих костију одраслих индивидуа. Укупна учесталост за посматрани узорак бипартиције *os cuneiforme mediale* је 0,96 (1/96), док је учесталост анатомске варијанте *os naviculare secundarium* – 4,35 (5/87). У раду су представљени описи документованих случајева, као и подаци о учесталости код археолошких скелетних популација доступни кроз студије које две анатомске варијанте, представљене сада и кроз омољичку серију, сматрају корисним показатељима генетске сродности у оквиру археолошких некропола.

Дијана Гомбош, Народни Музеј Кикинда

ОСТЕОЛОШКИ МАТЕРИЈАЛ ИЗ НАРОДНОГ МУЗЕЈА У СМЕДЕРЕВСКОЈ ПАЛАНЦИ. АНТРОПОЛОШКА ОБРАДА СКЕЛЕТА СА ЛОКАЛИТЕТА “МЕДВЕДЊАК”

У раду ће бити представљени резултати анализе хуманог остеолошког материјала са локалитета Медведњак код Смедеревске Паланке са ископавања које је вршено 1971. године. Највише ће бити речи о денталном материјалу, болестима зуба (пародонтопатија), аномалије вилице и зубног низа. На локалитету у оквиру сонде III истражени су следећи гробови: гроб 3 (К-5); гроб 4 (К-6) и гроб 002 (К-7). Сахрањивање је вршено по хришћанском обичају. Скелети су били оријентисани запад-исток са мањим одступањима ка југу, и, по свему судећи, ради се о некрополи на редове. Од значајних прилога јављају се украсне игле са лоптастим главама карактеристичне за сеоску ношњу младих жена из околине Београда из периода друге половине XVII века.

Антрополошка анализа је показала да су скелетни остаци откривени у гробу 3 припадали мушкарцу старом 35-45 година, у гробу 4 дечијој индивидуи, женског пола, старој 11-14 година, а у гробу 002 јувенилној мушкој особи старој 18-20 година.

Немања Марковић, Археолошки институт, Београд
Соња Богдановић, Лабораторија за биоархеологију,
Филозофски факултет, Београд

САХРАНА КОЊА НА КАСНОАНТИЧКОЈ НЕКРОПОЛИ ДАВИДОВАЦ - ГРАДИШТЕ

Током 2011. године у оквиру заштитних археолошких истраживања на траси пута Е75 у селу Давидовац код Врања, на простору касноантичке некрополе са ранохришћанском провенијенцијом, откривен је скелет коња. Скелет је пронађен у јами испод гроба са конструкцијом од опека. Будући да дно цисте гроба налаже на задњи леви екстремитет коња, који се налази у анатомском положају, може се претпоставити да су ове сахране истовремене, односно да се сахрана коња може довести у везу са особом која је била сахрањена изнад њега. Археозоолошким анализом утврђено је да остаци коња припадају мужјаку старости између 7 и 9 година, који пропорцијом и растом не припада аутохтоној популацији

коња са простора централног Балкана. Промене узроковане траумом које могу указати на карактер употребе животиње (за јахање или вучу), као и друге патолошке промене, слабо су изражене на посткранијалном скелету. Добро здравствено стање јединке наводи на закључак да је животиња имала специјалан третман и негу током живота. Сахране коња представљају ретке налазе на касноантичким некрополама на територији Србије, па ће се у раду уз резултате археозоолошке анализе расправљати и о симболичким значењима ове сахране.

Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

УПОТРЕБА МАРИНСКИХ ШКОЉКИ КАО СИРОВИНА У ПРАИСТОРИЈИ БАЛКАНА – ПРЕГЛЕД ДОСАДАШЊИХ И МОГУЋНОСТИ ЗА ДАЉА ИСТРАЖИВАЊА

Маринске шкољке су се од почетака праисторије фасцинирале припаднике врсте Ното; од најранијег горњег палеолита, различите шкољке су коришћене за украшавање: у свом природном облику, само са додатом перфорацијом, или драстично модификоване форме. На централном Балкану, маринске шкољке представљају егзотичне сировине, те су као такве врло рано привукле пажњу истраживача. Међутим, степен истражености и обим анализа веома варирају у зависности од периода и региона. Често већ сама егзотичност налаза се чини довољном, па недостају неки од основних података, као што су бројчани подаци о заступљености, технолошке и типолошке одлике налаза, и др.

Нешто су детаљније истражени и публиковани предмети од шкољки са Власца (радови Д. Борића и Е. Кристијани), са Винче-Белог Брда (В. Димитријевић и Б. Трипковић), са Старчева и са Виткова (радови ауторке). Понеки налази публиковани су тек у форми каталога (на пример, Ботош, Дивостин и Мокрин), међутим, бројни налази се или само успут помињу или чак никада нису публиковани. Последица овога јесте непотпуна и нетачна карта дистрибуције налаза израђених од љуштура *Spondylus*-а и *Dentalium*-а у старчевачкој и винчанској култури, што има за последицу непотпуне интерпретације учесталости, путева размене, хронологије, итд. Надаље, употреба маринских шкољки у културама металних доба готово је потпуно занемарена тема.

Циљ овог рада јесте да да преглед досадашњих истраживања и налаза, како би се прецизно издвојили неопходни правци за будућа истраживања.

Tzvetana Popova, Institute of archaeology (NAIM-BAN), Sofia

USE OF PINIA (PINUS PINEA) – FOR FOOD OR RITUAL?

The *Pinus pinea* or the so-called Umbrella-pine is a typical Mediterranean plant which is to be found in natural circumstances from Syria to Portugal.

The collection of cones with fruits seems to have been quite often in the Near East as well as in Cyprus and in Greece. Many Roman authors such as Pliny, Columela, and Paladius have mentioned the consuming of these fruits with likable taste.

The purpose of this report is to summarize the findings of *Pinus pinea* depending on their context from the territory of Bulgaria. In Bulgaria fruits of this pine have been already found in several archaeological sites.

The *Pinus pinea* is connected with ritual treating. Evidence of it provides it's repeatedly findings in graves. The fruits were burned in tombs during ritual acts related to fertility. The recurrence of the finds in the tombs indicates their significance as ritual fruits related to the life of the deceased. Judging by the context of the discovered remains, it is obvious that on the territory of the country it was used both for consumption and rituals.

СЕСИЈА: МЕТОДОЛОШКЕ, КОМПАРАТИВНЕ И РЕКОНСТРУКТИВНЕ СТУДИЈЕ ЖИВОТА У ПРОШЛОСТИ
(сесија, Н. Миладиновић-Радмиловић, С. Витезовић)

Истраживања биолошких остатака у археологији (хуманих, животињских, ботаничких) један су од незаобилазних аспеката савремене археологије, чија је сврха реконструкција начина живота у прошлости. Методологија истраживања унапређује се готово свакодневно и нове студије случајева доносе нове податке, али и отварају нове могућности и нова питања за даља истраживања. Како и на који начин се биоархеолошка истраживања могу уклопити у опште студије живота у прошлости, и како све могу допринети потпунијој интерпретацији археолошких података, јесте основна тема ове сесије. Позивамо колеге да представе радове како методолошке, тако и студије случајева, на неку од следећих подтема: реконструкција квалитета живота у прошлости на основу хуманих скелетних остатака, реконструкција начина исхране на основу зооархеолошких и археоботаничких података, и друго.

Наташа Миладиновић-Радмиловић, Археолошки институт, Београд
Александар Капуран, Археолошки институт, Београд
Никола Вуковић, Хемијски факултет, Катедра за примењену хемију,
Београд

РЕКОНСТРУКЦИЈА ФУНЕРАЛНЕ ПРАКСЕ НА ОСНОВУ СПАЉЕНИХ ЉУДСКИХ ОСТАКА НА НЕКРОПОЛАМА УРНЕНФЕЛДЕР КУЛТУРЕ У СРБИЈИ

У непосредној околини Бора током последњих деценија констатоване су четири некрополе са спаљеним покојницима, које припадају парафинској култури касног бронзаног доба (Трњане, Борско језеро, Хајдучка чесма – Брестовачка бања и Кривељски камен – Бунар). Некрополе су концентрисане на уском подручју западно од Бора, између Кривељске и Брестовачке реке. Обичај похрањивања спаљених остатака покојника у урне, настао је из традиција средњег бронзаног доба, али се у овоме везује и за утицај урненфелдер културе која је на подручје Србије стигла из средње Европе и Паноније крајем бронзаног доба. Регионалне карактеристике некропола урненфелдер типа на централном

Балкану представљају кружне камене конструкције које су постављане око урни укопаних у земљу, као и скромни гробни прилози. До сада није констатовано да се изнад ових конструкција насипала земља у виду погребне хумке. Некрополе у околини Бора се могу узети за металуршке заједнице које су експлоатисале богате изворе руде бакара по којој је ова металогенетска регија у залеђу Ђердапа добила на значају још током енеолита. Могуће је да се повећањем продукције у металургији бакра на овом простору формирао велики дистрибутивни центар из којег су се снабдевале ливнице на суседним територијама јужног Карпатског басена, Подунавља, Поморавља и Влашке низије.

У нашем излагању биће представљени резултати недавних интердисциплинарних истраживања спроведених на хуманом остеолошком материјалу са ова четири локалитета. Добијени резултати су са једне стране допринели потпунијој интерпретацији археолошких података, а са друге стране отворили читав низ питања о могућностима реконструкције фунералне праксе не само на некрополама урненфелдер културе у Србији, већ и на другим некрополама где се практиковала инцинерација. Такође, биће речи и о томе у којој мери се интердисциплинарна истраживања могу уклопити у опште студије живота у прошлости код нас, како су прихваћени резултати оваквих истраживања и да ли они утичу на мењање уврежених схватања у археологији.

Драгана Вуловић, Београд
Драгица Бизјак, Књажевац

АНАЛИЗЕ ХЕМИЈСКИХ ЕЛЕМЕНАТА И СТАБИЛНИХ ИЗОТОПА И ЊИХОВА ПРИМЕНА У БИОАРХЕОЛОГИЈИ

Хемијске анализе хуманог остеолошког материјала из праисторијских и историјских периода веома су значајне у биоархеолошким истраживањима. Велику улогу играју у нпр., реконструкцији исхране, испитивању дужине трајања дојења, локације места боравка, праћењу путева миграција древних популација, итд. Прве хемијске анализе костију, у циљу реконструкције исхране древних људи, спроведене су 70-тих година 20. века. Временом, усавршавањем техника и инструмената, поједностављивањем узорковања, било је могуће анализирати већи број узорака са минималном деструкцијом самог материјала, чиме ове анализе налазе већу примену и у другим научним областима, између осталог и у археологији.

Хемијски елементи и поједина једињења, карактеристична за одређене намирнице, као и хемијске варијације у природном окружењу, кроз сложене биохемијске процесе се трајно задржавају у коштаном ткиву и зубима. У хемијском погледу коштано ткиво се састоји од органског матрикса (колаген), неорганског матрикса (кристали хидроксиапатита) и воде. Хемијске анализе подразумевају анализе стабилних изотопа (из органског матрикса), као и анализе елемената у траговима (из неорганског матрикса). Стабилни изотопи угљеника и азота привлаче највише пажње у истраживању древне исхране. Они се јављају у виду два стабилна изотопа, њихов однос је различит у различитим врстама хране (биљна, животињска, морска или копнена исхрана), а анализа стабилних изотопа за реконструкцију древне исхране, базира се на томе да се у костима људи и животиња бележи однос изотопа из хране коју конзумирају током живота. Поред угљеника и азота, оваквим хемијским анализама се подвргавају и кисеоник, калцијум, стронцијум, баријум, олово, цинк, итд.

У презентацији ће бити приказане анализе стабилних изотопа и хемијских елемената у траговима, односно, биће речи о томе који елементи се анализирају и које податке можемо да добијемо њиховом анализом. Такође, биће представљене различите методе изоловања анализираног материјала, инструменталне технике којима се мери присуство елемената, као и интерпретација добијених резултата.

Драгица Бизјак, Књажевац
Драгана Вуловић, Београд

ДРЕВНА ДНК У АНТРОПОЛОГИЈИ: МЕТОДИ И ПРИМЕНА

ДНК (дезоксирибонуклеинска киселина) је молекул у виду спирално увијеног ланца који улази у састав свих ћелија једног организма. Овај молекул у себи садржи наслеђене генетске информације које утичу на структуру, развој и метаболизам људског тела.

Прве анализе древне ДНК, односно делова молекула ДНК екстрахованих из хуманих ткива откривених током археолошких ископавања, спроведене су 80-тих година прошлога века. Древна ДНК је најпре прикупљана из мумифицираних меких ткива. Крајем исте деценије, дДНК је успешно екстрахована и из костију. Развој методологије молекуларне биологије омогућио је широку примену ДНК анализе у физичкој антропологији, археологији, еволуционој биологији, форензици и палеопатологији.

У презентацији ће бити представљена структура ДНК молекула и услови под којима они опстају у инхумираном и спаљеном хуманом остелолошком материјалу. Описаћемо целокупан ток анализе од прикупљања узорака до крајњих резултата, са нарочитим освртом на само узорковање и проблем контаминације материјала до које долази од тренутка када се посмртни остаци индивидуе положи у гроб па све до чишћења узорка и његове припреме за анализу. Посебна пажња биће усмерена на интерпретацију резултата добијених ДНК анализом. Показаћемо и како се добијени подаци могу искористити за реконструкцију еволутивних процеса, односа различитих популација у прошлости и односа одређених група и појединаца у оквиру једне популације. Такође, биће речи и о примени дДнк анализа приликом одређивања полне припадности индивидуа и идентификације патолошких промена (генетски условљених или инфективних), које се не могу утврдити макроскопским методама.

Весна Бикић, Археолошки институт, Београд
Наташа Миладиновић-Радмиловић, Археолошки институт, Београд

ВОЈНИК ИЛИ СВЕШТЕНИК: СЛУЧАЈ ГРОБА СА БЕОГРАДСКЕ ТВРЂАВЕ

У Источном подрађу Београдске тврђаве 2009. године откривен је гроб мушкарца старог 35–45 година који је са неколико побожних предмета сахрањен у време краткотрајне аустријске управе крајем 17. века. Уз неколико ранијих налаза – гробова са девоционалијама, место и околности ове сахране и карактер предмета који су били власништво покојника откривају детаље погребног обичаја код католика, али и подстичу важна питања у вези са начином функционисања тврђаве у ратним временима. С друге стране, антрополошка анализа, са својим специфичним истраживачким аспектима, пружила нам је увид у здравствено стање покојника (субериостални и супериостални хематоми, остеоартритис, *pigmented villonodular synovitis*, *osteochondritis dissecans*, остеоом, порозна хиперостоза, хипоплазија, пародонтопатија), његове навике и начин живота. Поред бројних маркера окупационог стреса који су пронађени на посткранијалном скелету важно је истаћи да нека сведоче да је био и коњаник (*m. quadriceps femoris*, *m. gluteus maximus*, *m. gluteus medius*, *m. gluteus minimus*, *m. pectineus*, *m. adductor brevis*, *m. adductor longus*, *m. gastrocnemius*, *m. flexor hallucis brevis*, *m. flexor hallucis longus*, *m. flexor digitorum longus*, итд.). Посматрани у целини, упоредни резултати архе-

олошке и антрополошке анализе пружили су нам елементе за делимичну реконструкцију животног пута и судбине једног учесника у аустро-турским борбама у Београду, његово детињство и каснији социјални статус.

Јелена Булатовић, Лабораторија за биоархеологију,
Филозофски факултет, Београд
Селена Витезовић, Археолошки институт, Београд

МОГУЋНОСТ ИНТЕРПРЕТАЦИЈЕ СТАРИХ ЗБИРКИ ФАУНЕ И КОШТАНИХ АЛАТКИ

Методологија археолошких истраживања непрекидно се мења и могућности за извлачење података из археолошких остатака увећавају се готово свакодневно, па се на савременим ископавањима прикупљају и оне категорије артефаката и екофаката које су током ранијих истраживања биле делимично или у потпуности занемариване. Посебно је последњих деценија узнапредовала археозоологија, али, док су данас ископавања без пажљивог прикупљања фауне незамислива, то није одувек био случај.

У овом раду бавићемо се могућностима за интерпретацију збирки које се данас чувају у музејима, а које садрже пробран коштани материјал. Селекција материјала извршена је приликом ископавања или непосредно након, због чега је немогуће проценити количину одбаченог материјала и који проценат је остављен за анализу. Старе фауналне збирке углавном се састоје од целих или већих костију за које је у већини случајева могуће установити врсту, а када су у питању обрађене животињске кости онда су сачуване целе или минимално фрагментоване алатке. Начин сакупљања и одлука о томе шта се чува а шта не, свакако јесу битни фактори који су утицали на формирање збирки фауне и коштаних алатки у току и после ископавања. На овај начин селектоване збирке не представљају репрезентативни узорак и то се даље одражава на квалитет података које можемо добити њиховом анализом и интерпретацију. Међутим, врло често се дешава да су старе збирке једини извор информација о односу људи и животиња, економији и технолошким могућностима заједница у прошлости. Како им приступити? У којој мери су информације добијене анализом старих збирки релевантне за наше разумевање прошлости? Да ли су ограничења њихове интерпретације толико велика да би их у попуности игнорисали? Или с друге стране, имајући у виду њихова ограничења, треба да покушамо да добијемо

што квалитетније информације које ће нам дати неке назнаке о економским аспектима тадашњих заједница? Ово су нека од главних питања на која ћемо покушати да одговоримо у свом излагању.

Драган Милановић, Археолошки институт, Београд

НАСЕЉА, РЕСУРСИ И ЕКОНОМИЈА У КАСНОМ НЕОЛИТУ ЈУЖНЕ СРБИЈЕ

Утврђивање распрострањености природних ресурса у околини праисторијских локалитета има велики значај за испитивање друштвено-економских стратегија прошлих популација. Да ли су насеља оснивана непосредно уз критичне ресурсе, или је важан био читав спектар различитих ресурса те су бирана места са којих се могло уз минимум напора стићи до различитих области око насеља? Где су могле бити баште, пашњаци, шуме, а где лежишта глине или драгоцених стена и минерала? Какав је однос између одређених насеља, и да ли се могу уочити локалитети на којима су предузимане неке посебне, специјализоване активности?

Циљ рада је испитивање варијабилности у просторној дистрибуцији каснеолитских насеља, као и реконструкција економских активности њихових становника. У раду су представљени резултати анализе земљишних и минералних ресурса у околини локалитета у регијама Косова и Метохије и Врањске котлине. У обзир су узете хронолошке разлике, топографија, геологија, хидрологија и педологија, као и доступни подаци о просторном распореду и величини насеобинских локалитета.

Показало се да је примењен методолошки поступак пружио значајан корак ка разумевању комплексности каснеолитских локалитета. Основни закључак који је истраживање омогућило је да су локалитети позиционирани у екосистемима са међусобно различитим економским потенцијалима и да се утврђивање типова локалитета може извршити према различитим параметрима. Такође, констатовано је да су насеља оснивана дуж главних и споредних речних токова који су били значајне комуникационе руте. Може се сматрати да је поред значаја близине више различитих ресурса однос између локалитета био веома значајан фактор приликом одабира места за насеља.

С обзиром да су локалитети компоненте насеобинског система они не могу бити схваћени без свеукупне анализе односа између тих компоненти са природном и друштвеном средином система насељавања

у целини, те приликом будућих истраживања посебно треба обратити пажњу на значајне еколошке и друштвене микрорегионалне и регионалне варијабилности.

Софија Петковић, Археолошки институт, Београд
Жељка Темерински, Народни музеј, Београд

РИМСКА КОШТАНА ОПЛАТА ДРВЕНОГ КОВЧЕГА ИЗ ДАВИДОВЦА КОД ВРАЊА. ИНТЕРПРЕТАЦИЈА, КОНЗЕРВАЦИЈА И РЕКОНСТРУКЦИЈА

Током заштитних археолошких ископавања на траси аутопута Е75, Коридор 10 – Јужни крак, у селу Давидовац, на два локалитета: Црквиште (североисток) и Градиште (југозапад), истражено је римско насеље и некрополе, датовани у 2 – прву половину 5. века.

На локалитету Давидовац – Градиште, с леве стране аутопута Врање – Бујановац откривена је касноантичка грађевина. Овај објекат је подигнут крајем 3 – почетком 4. века, двапут је обнављан током 4. века и уништен је у пожару у 5. веку. Ископане су две просторије прилично велике зграде, као и пећи и економски објекти у двориштима, североисточно и југозападно од ње.

У североисточном дворишту, у близини кружне пећи од тегула (пећ 3/11), у слоју из 4. века откривени су фрагменти коштане оплате. На централној плочици представљена је митолошка сцена уснуле Аријадне окружене Сатирима.

Коштана оплата је послата у Конзерваторску лабораторију Народног музеја у Београду, где је очишћена и консолидована. На основу сличне оплате од слоноваче са дрвеног ковчега из 4. века, из Елеутерне на Криту, извршили смо реконструкцију коштане оплате дрвене шкриње из Давидовца.

СЕСИЈА: УНИШТАВАЊЕ АРХЕОЛОШКЕ
БАШТИНЕ У СРБИЈИ
(сесија, Адам Н. Црнобрња)

Будући да смо сведоци свакодневног уништавања археолошке баштине у Србији, као и његовог интензивирања последњих година, ова сесија је замишљена као поновни почетак актуализације овога хроничног проблема. Пожељни су прилози који се односе на све области које доводе до уништавања археолошког наслеђа:

- Активности дивљих трагача
- Девастације археолошких локалитета деловањем дивљих трагача
- Проблем активности Организација цивилног друштва (невладине организације, удружења грађана)
- Ограничења тренутних законских решења
- Примери уништавања локалитета
- Илегална трговина артефактима до којих се дошло уништавањем локалитета
- Однос државе према наслеђу
- Сваки други прилог који се односи на уништавање археолошког наслеђа

Марија Каличанин-Крстић, Марко Грковић и Предраг Вукашиновић
Завод за заштиту споменика културе Крагујевац

**ПРОБЛЕМ УНИШТАВАЊА АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА,
ЛОКАЛИТЕТА И ПОКРЕТНОГ АРХЕОЛОШКОГ МАТЕРИЈАЛА
НЕЛЕГАЛНИМ ИСКОПАВАЊИМА**

Током протеклих година сведоци смо све активнијем деловању аматерских група такозваних архео-аматера. Својим нестручним прекопавањима локалитета и налазишта у циљу прикуљања што већег броја тржишно вредних артефаката, они наносе огромну штету трајним уништавањем културних слојева, рушењем непокретних остатака, померањем покретних налаза и њиховим нелегалним отуђивање. У реферату су наведене основне одредбе важећих закона Републике Србије а које се односе на заштиту културних добара и локалитета са археолошким садржајем. У раду се наведени делова из Статута и Правилника друштва

архео-аматера како би се указало на степен непоштовања важећих законских регулатива. Такође постоји и низ индивидуалних група и појединаца мимо овог удружења који на исти начин делују те се подједнако и морају третирати. Аутори имају за циљ да у сажетој форми, омогуће лакши увид у делове Закона који се баве регулисањем заштите, истраживања и очувања археолошких локалитета и налазишта. Такође је циљ да се нагласе проблеми на које наилазимо у контакту са појединим члановима оваквих група. Сведоци смо честих вербалних напада и претњи на археологе званичних установа уколико се појаве на местима где се врше такозвана „самостална истраживања“ и поред овлашћења која за послени у установама културе имају на основу важећих закона.

За регулисање наведених проблема неопходно је координисано деловање низа институција почев од установа културе преко служби унутрашњих послова, тужилаштва и судства. Како би се ова сарадња брже и ефикасније остваривала неопходно имати јасан преглед законских одредби које се односе на овај проблем, што је циљ овог рада.

Јулка Кузмановић-Цветковић, Народни музеј Топлице у Прокупљу

УНИШТАВАЊЕ АРХЕОЛОШКЕ БАШТИНЕ У ТОПЛИЧКОМ КРАЈУ

Реченица којом може да почне свака прича о културном наслеђу Топлице гласи: Топлица је подручје изузетно богато археолошким налазиштима, али које, нажалост, није довољно истражено. И то је један од добрих разлога зашто је археолошка баштина у таквом стању. Јер, све док нам је Феликс Каниц извор за споменике које још нисмо забележили и све док немамо потпуну археолошку карту читаве Србије, не можемо да квалификовано разговарамо о културној баштини.

Рекогносцирање терена у општинама Топличког округа, Куршумлији, Прокупљу, Блацу и Житорађи, је започињано више пута. Нишки музеј је 60-тих година радио рекогносцирање општине Блаце, Музеј Топлице је организовао рекогносцирање дела општине 2008.године. Рекогносцирање општине Житорађа је рађено у организацији Општине и Музеја Топлице 2000.године. У општини Прокупље је стање најбоље, рекогносцирање је рађено у више наврата, ове, 2014.ћемо заокружити читаву општину. У Куршумлијској општини се посао започет 2004, настављен 2013. у сарадњи Народног музеја из Београда и Музеја Топлице из Прокупља.

Велики број споменика није евидентиран, самим тим се не третирају као културно добро и потпуно су без заштите. Византијско утврђење у Злати са браном је тек у процесу заштите, изградњом резервоара за воду је уништен део објекта, откривен мозаик који дивљи копачи уништавају... На мети су сва утврђења удаљена од насељених места: Градац на падинама Јастрепца, Крњиград код велике планине. На мети су и заштићена добра- Глашинац, општина Житорађа, Латинска црква у Глашинцу.

Неки споменици су угрожени речним токовима, Плочник је само један од примера; река Топлица је само у последњих 20 година однела 20-ак хектара налазишта. На утврђењу Марина кула (категорисано), посред објекта је постављена база за далековод. Бројне су обновљене цркве на старим темељима, без обављених археолошких истраживања пре обнове.

Бројни су заштићени и конзервирани споменици о којима више нико не брине. Укратко, крајње је време да размислимо шта заправо радимо!!!

Војислав Филиповић, Археолошки институт Београд
Владимир П. Петровић, Балканолошки институт САНУ, Београд

УНИШТАВАЊЕ АРХЕОЛОШКИХ ЛОКАЛИТЕТА У ОБЛАСТИ СВРЉИГА

Проблем заштите културног наслеђа актуелан је у Србији већ неколико деценија. Не може се рећи да радници из области заштите културног наслеђа нису покушавали да се боре против уништавања којима су стално изложени бројни локалитети. Међутим, чини се да надлежне институције и појединци нису имали снаге и казних инструмената да ову друштвену појаву сузбију или да је барем у некој мери смање. У овом тексту биће приказана ситуација у области Сврљига, где је, током претходних седам година, колико се стручно истражује, констатована ситуација не терену у великој мери трагична, посебно у погледу оштећења античке и средњовековне архитектуре. Највише су угрожени архитектонски остаци старих цркава и утврђења, али је такође документовано и уништавање гробова, заветних крстова, копање у оквиру порти активних цркава, као и руинирање и рушење старих школа, воденица и појата. Исто тако, примећено је да се и природна баштина, стари храстови, пећине, пећинска језера са својом специфичном флором и фауном налазе на мети трагача за благом. У том контексту вредно је помена да се примећује негативан правац уништавања, тј. број и тип угрожених

локалитета све више се повећава и шири. Ова нимало охрабрујућа слика представља кратак осврт на тему излагања и опис стања у коме се налазе најзначајнији локалитети у области Сврљига. Опште осиромашење становништва није свакако једини разлог за овакве појаве, а чини се да влада општи утисак да механизми кажњавања не постоје и да свако може да ради шта год пожели. Са друге стране, образовање, родољубивост и колективна свест о потреби заштите културне баштине све је на нижем нивоу.

Мирослав Лазић, Археолошка збирка Филозофског факултета, Београд

РИМСКИ ПУТ (*VIA MILITARIS*) И МАЛО КАЛЕ КОД ДИМИТРОВГРАДА – ПРИМЕР ДЕВАСТАЦИЈЕ ЗАШТИЋЕНИХ АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА НА КОРИДОРУ Е-80

Археолошка екипа Републичког завода за заштиту споменика културе, под руководством др Мирослава Лазића, обавила је од јуна 2010. до јула 2011. године заштитна археолошка истраживања деонице римског пута, код Димитровграда, и раскрснице старих саобраћајница у атару села Гојин Дол, будући да су оба налазишта била угрожена изградњом новог аутопута Е-80 на деоници Пирот –Димитровград.

Римски пут код Димитровграда израђен је по највишим стандардима римског грађевинарства. Начин градње и димензије сврставају га у римске саобраћајнице јавног карактера (*viae publicae*). Зна се да је долином Нишаве водила деоница знаменитог римског војног пута (*Via militaris*), па нема сумње да је код Цариброда, поред десне обале Нишаве, први пут код нас археолошки испитан његов веома добро очуван део.

Локалитет *Мало кале* смештен је поред десне обале Нишаве, у подножју узвишења Гојидонско кале, где је почетком 80–тих година прошлог века пробно испитано касноантичко и рановизантијско утврђење. На овом локалитету откривена је раскрсница старих путева, која се рачва на више деоница. Показало се да је то стари комуникацијски чвор који је у директној вези са трасом античког пута *via militaris*, античким и рановизантијским утврђењем на узвишењу Гојиндолско кале, као и са античким насељем у селу Обреновац.

Упркос чињеници да је Републички завод званично и на време упозорио Ј.П. Путеви Србије да *Via militaris* и раскрсница *Мало кале* спадају у ретке споменике од изузетног значаја, дошло је до значајне деградације и девастације оба налазишта. Наиме, изградњом дивљих депонија

и локалних путева, што није било предвиђено достављеном пројектном документацијом, као и због непоштовања постигнутих договора, инвеститор и извођачи радова деградирани су окружење и затрпали део трасе *via militaris*, а раскрсница *Мало кале* потпуно је уништена.

Предраг Пејић, Музеј Понишавља Пирот

ОД ПОП МАРИНА ДО ТРОКУТА И КРИКОВА У ЈУГОИСТОЧНОЈ СРБИЈИ

Узалуд се на далеко чувену област Источне Србије по наднаравним бићима и богатствима не наслања пиротски крај. И овде у Понишављу и Лужници вековима се трага за златом. Стигло се дотле да југоисточна Србија има само поп Мартина и његово огромно благо сакривено у пећинама и подземним златним градовима или Граду победе. Изгледа да наводи и видовите Бубе о Константиновом златном граду налазе одраза у безбројним рововима на Старој и Сувој планини од којих већина почиње да се укопава у античка утврђења и некрополе.

Од 2004. године бавећи се интензивно проспекцијом пиротског округа, а у вези са радом на античкој топографији, забележио сам небројена оштећења учињена не само мајци земљи већ и археолошком културном наслеђу. Она могу на терену да се издвоје у неколико типова и група имајући при том у виду време, побуде и начине настанка.

Што се тиче побуда углавном се ради о личној користи и покушајима стицања лаке и брзе зараде. Ретки су примери да трагачи за благом значајан и вредан налаз дају на увид, а још ређи поклони истих. Реч је претежно о сиромашним мештанима, али исто тако постоје и обласни и регионални угрожени моћници и хазардери који покушавају да одрже статус. Бележе се овде и случајеви неславног ангажовања војске и већих инвеститора чијим радом је трајно промењен рељеф и природне знаменитости овог краја (Шупљи камен у општини Бела Паланка, подножје Стола у општини Бабушница). Ипак, јединственији је случај Н. Бошковића из села Г. Коритнице у општини Бела Паланка чије су намере да наводно откопа и изгради цркву и обнови град за добробит народа на археолошком локалитету Кула претворени у страдање вишеслојног налазишта (гвоздено доба, антика, период под Турцима) и губитак за сва времена изванредних научних података о једном од важнијих Прокопијевих кастела из Ремесијанске области. У петнаестоминутној емисији нишке телевизије *Belle Amie* поред иницијативних крикова, психолош-

ког профила може се видети и чути његов оригинални метод археолошких ископавања помоћу трокута од уломака имбрекса.

Чини се да смо очевици преломног времена у сакаћењу археолошких налазишта и одливању музејских експоната. До пред крај прошлог миленијума археолошки локалитети нису били у жижи интересовања трагача за златом већ планинске забити, усамљено дрвеће, издвојене стене, пећине и друга њима знаменита места са скривеним обележјима и знаковима. На локалитетима су из тог периода приметни ређи старији њихови ископи у виду мањих и благих улегнућа која су већ утопљена у терен.

Са почетком трећег миленијума и доступношћу детектора за метал и у пиротским продавницама електронике развијена је бесомучна претрага и то пре свега на свим археолошким налазиштим (насеља, некрополе, утврђења). Од ранијих времена скромнија трговина антиквитетима, коју бележи за државне чиновнике инжењер Д. Сабовљевић у Ремесијани градећи тадашњу железничку пругу за Оријент експрес, сада се прешло на широку мрежу налазача, повереника, размењивача, препродаваца, трговаца, експортера. На локалитетима као резултат интензивне трагачке делатности остају многобројни густо изведени мањи златарски ископи на местима налаза металних фибула и новца, док се не ретко гвоздени клинови, ножеви и окови остављају крај њих. Међутим, другу ужаснију врсту радова представљају широки откопи – риљање локалитета иза којих остаје преврнута земља са избаченом керамиком из контекста без металних налаза (ваљда нам ово раде како би нам отежали датовање). Забележен је и случај вишемесечних радова (са ноћењима) на локалитету Кале код села Власи у општини Пирот преко привремене кућице од најлона.

Владан Видосављевић, Музеј „Рас“ Нови Пазар

ДЕВАСТАЦИЈА АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА НА ПОДРУЧЈУ НОВОГ ПАЗАРА, СЈЕНИЦЕ И ТУТИНА

У последњих двадесетак година, услед економске кризе, свеопштег немара према материјалној културној баштини, демографске и квази-урбане експлозије Новог Пазара, верских и националних антагонизама, зуба времена, нерешених имовинско-правних односа, констатовано је све веће уништавање археолошког наслеђа. Релативно лака доступност метал детектора такође оставља свој негативни печат на локалитете.

Скоро да не постоји ни један локалитет на ком нема трагова „трагача за златом“. Обично су то плиће јаме крај којих се често налазе предмети од гвожђа који нису били од посебног интереса за пљачкаше. Раскопавају се чак и цркве и некрополе, а евидентирано је и неколико случајева где су чак и скелети девастирани. Надгробне плоче се користе и као грађевински материјал. На остацима тврђаве Рас, која је од 1979. године под заштитом UNESCO-а, раскопан је зидни плашт главне Западне капије. На Градини у Постењу, у највећој откривеној цркви, у апсиди на месту часне трпезе, ископана је јама пречника око 1 м и дубине око 1,20 м. Недалеко од манастира Сопоћани, на локалитету Јужац, коришћен је чак и експлозив за отварање пећине.

Све веће просторно ширење Новог Пазара и непланска изградња у последње две и по деценије, такође доприносе уништавању локалитета. Непосредна околина манастира Сопоћани, Ђурђевих Ступова и Петрове цркве, који су такође на UNESCO-вој листи светске баштине, све више су угрожени неконтролисаним изградњом. То исто се дешава и са самим Новим Пазаром где нестају и оштећују се преостали делови археолошких локалитета. Постоји и више примера оштећења и уништавања археолошких локалитета због верске и националне нетрпељивости. На појединим локалитетима поломљене су надгробне плоче у облику крстова, а на остацима појединих црква ничу дивље депоније.

Како су на неким локалитетима ископавања окончана пре више деценија, временом су конзервирани делови почели да пропадају, грађевине се урушавају, а на другим козерваторско-рестаураторски третман никада није ни спроведен, те су грађевине препуштене зубу времена.

Vuk Koldžić, Stara Pazova

PROPADANJE LOKALITETA U OPŠTINI STARA PAZOVA

Staropazovačka opština poznata je u arheološkom svetu od kraja 19. veka. Do danas je na ovom području konstatovano preko 65 lokaliteta, dok je njih 41 evidentirano u prostornom planu opštine, i time donekle zaštićeno, a samo jedan ima kategoriju nepokretnog kulturnog dobra. Arheološko bogatstvo pokazuje i činjenica da se vremenski raspon ovih nalaza pruža od srednjeg neolita do 16. i 17. veka. Neki od lokaliteta su i Stojića Gumno u Belegišu, eponimni lokalitet belegiške kulturne grupe, avarska nekropola na Brdašici u Vojki, kao i utvrđenja dunavskog limesa, Burgenae i Ritium u Novim Banovcima i Surduku.

Nažalost, devastacija lokaliteta je počela i pre arheoloških istraživanja, tako da su neki lokaliteti još u 19. veku bili znatno osiromašeni. Pored prirodnih faktora, kao što je rečna erozija, na uništavanje lokaliteta uticali su radovi ciglana, građevinske delatnosti i, posebno u skorije vreme, aktivnosti divljih arheologa, a veliki problem predstavlja i činjenica da je lokalna zajednica u velikoj meri nezainterosovana i neobaveštena. Nedožvoljena iskopavanja olakšava lokacija između Beograda i Novog Sada i povoljna konfiguracija terena. Za mnoge lokalitete se danas smatra da su značajni nalazi već uveliko odneti, a sa razvojem detektora za metal ugroženi su i oni nalazi koji su do sada bili zaštićeni. Takođe, javljaju se i pojedine grupe divljih arheologa koje su izuzetno organizovane. Pored primera nekih lokaliteta koji su posebno izloženi devastaciji, u referatu će biti prikazano i nekoliko lokacija koje nisu poznate u arheološkoj literaturi, a nalaze se na udaru divljih iskopavanja.

Бојана Племић, Висока туристичка школа струковних студија, Београд

ЕДУКАЦИЈА МЛАДИХ КАО НЕОПХОДАН УСЛОВ ПРЕВЕНЦИЈЕ И ОЧУВАЊА АРХЕОЛОШКЕ БАШТИНЕ У СРБИЈИ

Овом приликом представимо нека запажања која упућују на генералну слику (не)познавања српске археолошке баштине међу млађим генерацијама. Наиме, током презентовања домаћих археолошких локалитета студентима прве године Високе туристичке школе струковних студија у Београду, сусрели смо се са следећим видовима њиховог предзнања. Потребно је напоменути да су од локалитета представљени они најпознатији, данас незаобилазни на туристичкој мапи не само Србије, већ и Европе, који су упркос тој чињеници, врло сведено заступљени у предвиђеном наставном програму.

У погледу праисторије, само у случају културе Лепенског Вира одговарајући број студената (њих 50%), упознат је са њеним постојањем и географским положајем. Оваквој слици умногоме доприносе учестале школске екскурзије, као и туристички атрактивна презентација локалитета прилагођена ђачком узрасту. Међутим, по питању винчанске културе, сличан проценат студената (приближно 50%) препознаје сам појам али не и тачно значење истог, док мањи број (око 30%) зна да је Винча локалитет близу Београда, као и да је реч о праисторијској култури. Најгора ситуација је везана за Старчево тј. старчевачку културу, где свега 10% испитаника препознаје појам али не зна где се локалитет налази односно не показује никакво додатно знање.

Захваљујући туристичком пројекту "Путевима римских императора," нешто је боља ситуација са римским локалитетима, с обзиром на то да се већина студената (око 70%) изјаснила да препознаје појмове као што су Сингидунум, Виминацијум, Сирмијум, Феликс Ромулијана, Медијана или Трајанова табла. Ипак, ради се тек о првом утиску, стога што је доста мањи проценат (око 15%), заиста и знао где се налазе ти локалитети или шта су представљали током периода римске доминације. Коначно, након презентовања овог градива студентима, извршено је њихово тестирање, које је указало на могућност задовољавајућег усвајања знања из дате области (око 65% студената је тачно одговорило на питања о садржини, значају, историјском периоду и географском положају поменутих локалитета, 25% је дало одговоре који варирају од пуког препознавања географске позиције до садржаја тј. значаја локалитета, док 10% није дало никакав одговор).

Међутим, поред овог релативно доброг резултата, уочено је и да студенти много лакше репродукују усвојена знања везана за познавање древних култура других географских области пре него домаћих (нпр. Египта, Месопотамије, Грчке и Рима), што неминовно упућује на њихову значајнију заступљеност у градиву током ранијег школовања. Стога можемо закључити да је неопходно кориговати образовни систем почев од основног преко средњег до високог образовања, како би се у истом могла посветити одговарајућа пажња управо домаћој археолошкој баштини. Само на тај начин, кроз стицање адекватних знања, као и генерално подизање свести о значају нашег културног наслеђа код млађих генерација, оне ће у будућности моћи да дају активан допринос његовом очувању.

Natalija Ćosić, Centralni institut za konzervaciju, Beograd

GUBITAK VREDNOSTI KAO VID UNIŠTAVANJA ARHEOLOŠKIH LOKALITETA

Arheološko nasleđe zbog prirode materijala često podrazumeva različita tumačenja, upotrebe, interese i strategije, ali i korišćenja u sadašnjosti kao kulturni, politički ili ekonomski resurs. Arheološki lokaliteti kao jedan od oblika arheološkog nasleđa, takođe za sebe vezuju ove specifičnosti, koje između ostalog dotiču i pitanje procesa formiranja arheoloških lokaliteta, njegovih granica i sadržaja što direktno utiče na njihov menadžment i očuvanje.

Археолошки локалитети су пре свега истраживачка arena, који кроз процес заштите и презентације добијају и употребну вредност у културној и туристичкој понуди града, државе, региона или чак у глобалним сферама. У циљу очувања за будуће генерације и коришћење, заштита локалитета тако добија задатак очувања не само материјалних аспеката, већ и препознатих вредности, што подразумева разумевање историјата, истраживачких активности, контекста али и на који начин различити процеси и активности утичу на сваку појединачну вредност, а самим тим и на целокупни значај. Тако посматрано, када говоримо о видовима уништавања археолошких локалитета поставља се питање на који начин и у којој мери (pre)обликовање коначног производа наслеђа, у овом случају археолошког локалитета, ради презентације и коришћења утиче на очување и/или губитак научних, историјских, естетских и других вредности. Осланјајући се на методологију превентивне конзервације и идентификацијом фактора пропадања који настају или су присутни у процесу презентације и коришћења локалитета, рад преиспитује губитак вредности као један од видова уништавања археолошких локалитета.

Татјана Бенцаревић, Народни музеј у Београду

ПРЕДЛОГ МЕРА ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ЗАШТИТЕ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА

Са уништавањем археолошких локалитета и пратећом илегалном трговином артефаката суочени смо дуги низ година. Поред недовољног броја стручних лица, чија улога не би требало да буде само реаговање *post festum*, већ и спречавање активности илегалних ископавања, велики проблем представља недостатак добре комуникације између надлежних институција: Министарства културе и информисања, завода за заштиту споменика културе и музеја Републике Србије, затим Министарства унутрашњих послова као и правосудних органа, који би морали да дају последњу реч у овом ланцу. Суочени са овако озбиљним проблемом сматрамо да стручна јавност мора да предузме системске кораке, који би у будућности довели до заустављања девастације археолошких локалитета и илегалне трговине археолошким материјалом.

Смернице којим путем треба кренути:

- Допуна и израда нових, проширених спискова археолошких локалитета који морају бити законом заштићени тј. заведени у регистар непокретних културних добара Републичког завода за заштиту споменика културе (тренутно је регистровано 2462 НКД, од

тога само 172 археолошка налазишта), чиме би се пружио правни оквир заштите и деловање надлежних служби.

- Формирање тима/тимова стручњака који би били задужени за редовно обилажење како регистрованих локалитета тако и осталих области, а чија би обавеза била прикупљање података о археолошким локалитетима и покретним налазима, илегалним ископавањима, затим едукација локалног становништва о значају очувања културне баштине, као и успостављање бољих веза са локалном самоуправом и полицијским органима. Локалне тимове би сачињавали археолози из локалних музеја и завода за заштиту споменика (док се не омогући запослење одређеног броја стручњака који би били искључиво задужени за обилазак терена и евидентирање налаза), док би централни тим био састављен од представника Министарства културе и информисања, Министарства унутрашњих послова и стручњака из институција заштите.

- Формирање централне базе података за попис материјала (културна добра која уживају претходну заштиту, примена Члана 29, Закона о културним добрима), која би била доступна свим институцијама, чиме би на самом почетку били постављени стандарди који би донели најбоље резултате.

Прилог представља покушај примене одређених искустава других земаља у решавању овог проблема.

Тони Чершков, Завод за заштиту споменика културе Ниш
Александар Алексић, Завод за заштиту споменика културе Ниш

УНИШТАВАЊЕ АРХЕОЛОШКИХ НАЛАЗИШТА Неки примери са територије ЗЗСК Ниш

Заштита н.к.д. у протеклих неколико година добија један, у најблажем смислу речено, необичан облик. Поред проблема са финансирањем, појавили су се и многобројни проблеми који се односе на функционисање система и (не)поштовања закона. Укратко, проблематику заштите археолошких налазишта можемо уопштено представити кроз проблеме реалне и правне заштите.

Проблематика реалне заштите обухвата проблеме који се срећу на терену и ови се могу поделити у две групе. Прву групу свакако представљају неовлашћени земљани радови у оквиру грађевинских радова. Одредбе закона и урбанистичких прописа који се односе на заштиту кул-

турних добара, а тиме и археолошких налазишта најмање се поштују. Друга група проблематике може се посматрати кроз неовлашћена ископавања која нису део грађевинских радова, а која спроводе физичка, али и правна лица. Овде се ради о феномену који је опште присутан на југу и истоку Србије – трагачи за благом. У светлу званичног регистравања удружења лица/грађана која се баве оваквом врстом активности, али и опште познате ситуације око великих инфраструктурних радова, морамо се запитати шта треба још да се деси да би ситуација постала алармантна.

Поред наведеног, у домен проблематике око правне заштите улази и непостојање јасне и прецизне процедуре или њено непознавање у случајевима када особе које обављају неовлашћена ископавања буду приведене правди. Иако је уништавање културног добра дефинисано као кривично дело (чл. 212, 221, 353а Кривичног закона), проблем настаје приликом његовог тумачења било од стране полиције, тужилаштва или судија (шта је културно добро, да ли је категорисано, да ли је одређен титулар, да ли је културно добро означено на терену и бројна друга питања).

Затим, сасвим посебна врста проблематике односи се на одржавање културних добара, односно археолошких налазишта која нас враћа на почетак приче. Ко се брине о археолошком налазишту уопште, а ко непосредно након завршених археолошких истраживања, односно обављених конзерваторско-рестаураторских радова?

Рад ће покушати да представи размере проблема кроз поједине примере уништавања археолошких налазишта.

Адам Н. Црнобрња, Народни музеј у Београду

СИЗИФ ЈЕ ИМАО САМО ЈЕДАН КАМЕН – НЕСТАЈАЊЕ ПРОШЛОСТИ И ЧУВАРИ АРХЕОЛОШКОГ НАСЛЕЂА У СРБИЈИ

Свака активност која резултује делимичним или потпуним уништавањем археолошког контекста могла би се сматрати уништавањем археолошког наслеђа. У Србији, на жалост, постоји читав ланац несретних околности које стварају погодне тле за уништавање археолошког наслеђа.

У овоме излагању ће се кроз конкретне примере указати на комплексну проблематику уништавања археолошке баштине у Србији. Један од најучљивијих примера јесте делатност дивљих трагача, који де-

вастацијом археолошких локалитета долазе до предмета које, поред тога што велики број њих бива изнесен ван земље, све чешће јавно продају и путем интернета без икакве реакције државе. Тај проблем последњих година ескалира и кроз активности неколико удружења грађана која се отворено баве овим незаконитим радњама. Са друге стране, уништавање археолошког наслеђа приликом изградње нових објеката (стамбених, пословних, инфраструктурних) далеко је мање видљиво у широј јавности. Овај вид уништавања археолошког наслеђа биће илустрован кроз неколико примера: девастација локалитета од стране локалне самоуправе, начин расписивања тендера за археолошка ископавања који наговештава да неће постојати могућност адекватне заштите археолошког наслеђа, најаву девестирања археолошког налазишта од стране локалне самоуправе. Код сва три примера изостала је реакција струке. Заједнички именитељ у свим набројаним примерима уништавања археолошког наслеђа (од стране физичких и правних лица) јесте немоћ државе да се на адекватан начин одупре тим радњама. Застарела законска регулатива, као и веома често непоштовање исте, први је разлог за такву немоћ. Добар део Закона о културним добрима, старог већ двадесет година, прегазили су време и новонастали односи у друштву. Његово упорно немењање показује не само небригу о баштини, већ и незаинтересованост државе за, између осталог, краткорочну и дугорочну материјалну добит коју она може донети. Та небрига сеже и дубље, дотичући се и археологије као струке – не постоје лиценце за рад, недостају јасне процедуре, мрежа институција заштите нема могућности за упошљавање адекватног броја стручњака.

На крају, биће указано и на неопходност постојања процедура које би обједињавале поступке заштите покретних и непокретних културних добара археолошке провенијенције, поштујући јединственост примарних контекста. На основу праксе и закона неколико европских држава биће изнесени и предлози за адекватна решења.

